

อิทธิพลของกามนิตและลิลิตพระลอ
ในนวนิยายเรื่องจุฬาทรีคุณของพนมเทียน

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ*

วีรวัฒน์ อินทรพร**

รับบทความ: 27 พฤษภาคม 2564

แก้ไขบทความ: 14 มิถุนายน 2564

ตอบรับ: 22 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ

จุฬาทรีคุณเป็นนวนิยายเรื่องที่สองในชีวิตการประพันธ์ของพนมเทียน ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี 2540 โดยได้รับอิทธิพลจากนวนิยายแปลพุทธศาสนาเรื่องกามนิต นอกจากนั้น ยังปรากฏอิทธิพลของวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตพระลออีกด้วย บทความเรื่องนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาอิทธิพลของกามนิตและลิลิตพระลอในนวนิยายเรื่องจุฬาทรีคุณ ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายแปลเรื่องกามนิตมีอิทธิพลต่อนวนิยายเรื่องจุฬาทรีคุณในด้านที่มาของชื่อเรื่อง ฉากและบรรยากาศของเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่องและ

* รองศาสตราจารย์, ข้าราชการบำนาญ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง (อีเมล: C_laksanasiri@yahoo.com)

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ข้าราชการบำนาญ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นักวิชาการอิสระ (อีเมล: v911_09@hotmail.com)

ลีลาการประพันธ์ ส่วน*ลิลิตพระลอ*มีอิทธิพลต่อนวนิยายเรื่อง*จุฬาทรีकुณ*ในด้านโครงเรื่องหลักที่เป็นเรื่องโศกนาฏกรรมความรักที่จบลงด้วยความตายของตัวละครเอก การใช้อนุภาคสำคัญที่เห็นได้ว่าตรงกันหลายอย่าง เช่น การปลอมตัวเข้าไปดินแดนศัตรูของตัวละครเอก การเสี่ยงน้ำ รวมถึงรายละเอียดบางอย่างที่อิงจากตัวบทวรรณคดีไทยทั้งสองเรื่อง อิทธิพลเหล่านี้พนมเทียนได้นำมาผสมผสานกันใน*จุฬาทรีคุณ*ได้อย่างลงตัว ทำให้นวนิยายเรื่องนี้มีลีลาการประพันธ์แบบวรรณคดีโบราณ ประกอบกับได้มีการนำเสนอเนื้อหาของนวนิยายเรื่องนี้ไปสร้างสรรค์เป็นบทละครซึ่งมีบทขับร้องเพลงไทยสากลประกอบเรื่องที่สร้างความประทับใจแก่ผู้ชมมาตลอดระยะเวลายาวนาน *จุฬาทรีคุณ*จึงยังทรงคุณค่าในฐานะวรรณกรรมชิ้นเอกเรื่องหนึ่งของพนมเทียนมาจนกระทั่งทุกวันนี้

คำสำคัญ: *จุฬาทรีคุณ*, พนมเทียน, ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีไทยกับนวนิยาย

The Influence of *Kamanita* and *Lilit Phra Lo*
on the *Chula Treekhun* Novel of Phanomthian

Chulairat Laksanasiri*

Weerawat Intaraporn**

Received: May 27, 2021

Revised: June 14, 2021

Accepted: June 22, 2021

Abstract

Chula Treekhun is the second novel composed by Phanomthian, the National Artist for Literature in 1997. This novel has been influenced by *Kamanita*, a translated work of Buddhist literature. In addition, the influence from *Lilit Phra Lo*, a piece of Thai literature, is also evident. Thus, the purpose of this article is to investigate the influence of *Kamanita* and *Lilit Phra Lo* on *Chula Treekhun*. The results indicate that the translated novel,

* Associate professor, retired government official, Faculty of Arts, Silpakorn University, curriculum committee of the Master of Education in Thai Language Teaching, Ramkhamhaeng University (E-mail: C_laksanasiri@yahoo.com)

** Assistant professor, retired government official, Faculty of Arts, Silpakorn University, independent academic (E-mail: v911_09@hotmail.com)

Kamanita, influenced *Chula Treekhun*, in terms of the titling, the setting and atmosphere, the narrative, and the compositional styles. *Lilit Phra Lo* influenced *Chula Treekhun*'s main plot, which is a romantic tragedy with the death of the protagonist as its ending. Furthermore, they share several similar motifs such as the protagonist disguising and infiltrating the antagonist's territory and the fortune-telling ritual with water. Moreover, certain details are based on the two works of literature. The influence was aptly incorporated in *Chula Treekhun*, rendering its compositional style similar to ancient literature's. The storyline of this novel was also adapted into a theatre play with a feature song that has enthralled audiences for a long time. Hence, up to the present, *Chula Treekhun* has been highly regarded as one of Phanomthian's literary masterpieces.

Keywords: *Chula Treekhun*, Phanomthian, Relationship between Thai literature and novels

บทนำ

คืนอันน่าพิศวงคืนหนึ่งพระจันทร์กำลังเต็มดวงซึ่งข้าพเจ้านึกถึงในเวลานี้ ดูเหมือนว่าเพิ่งล่วงไปเมื่อวานนี้ ข้าพเจ้ายืนอยู่ใต้ต้นอโศกกับ วาสสิภุชฌ์คู่รัก ถัดออกไปทางหุบเขาซึ่งมีดครีမ်ด้วยเงาไม้ เราทั้งสองมองชมภูมิประเทศที่เลยพ้นออกไปจนสุดสายตา เห็นแม่น้ำสองสายไหลคดเคี้ยวขนานกันไป ดูดั่งแถบเงินอันอร่ามแผ่ไปบนที่ราบ แล้วก็ไปประจบกันตรงที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกกันว่า “จุฬาทรีคุณ” เพราะเชื่อว่า “แม่คงคาแดนสวรรค์” ลงมารวมกับแม่น้ำทั้งสองที่ตรงนี้ อันว่าทางข้างเผือกที่เห็นเป็นทางขาวในท้องฟ้าที่ในเมืองนั้นเขาเรียกกันว่า “สวรรค์คงคา” วาสสิภุชฌ์ยกมือขึ้นชี้ไป ณ ที่เห็นเป็นทางสว่างขาวอยู่เหนือยอดไม้

(เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 33)

ข้อความที่คัดมาข้างต้น เป็นบทพรรณนาของกามนิธถึง “จุฬาทรีคุณ” สถานที่อันศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งตามความเชื่อของชาวอินเดีย โดยกล่าวว่าเป็นจุดที่ซึ่งแม่น้ำสองสายในแผ่นดินไหลมาบรรจบกับ “แม่คงคาแดนสวรรค์” ซึ่งมองเห็นเป็นทางข้างเผือกบนท้องฟ้ายามราตรีในนวนิยายเรื่อง *กามนิธ* นวนิยายแปลพระพุทธศาสนาหายานของเสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป (นามปากกาของพระยาอนุมานราชธนและพระสารประเสริฐ) จากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง *The Pilgrim Kamanita* ของ John E. Logie ซึ่งแปลมาจากต้นฉบับภาษาเยอรมันเรื่อง *Der Pilger Kamanita* ของ Karl Adolph Gjellerup นักเขียนชาวเดนมาร์กอีกทอดหนึ่ง

ข้อความนี้อยู่ในบทที่ 6 *บนลานอโศก* ซึ่งเป็นตอนที่กามนิธกับวาสสิภุชฌ์สนทนาแสดงความรักกันอยู่บนปราสาทของวาสสิภุชฌ์ นับเป็นการพรรณนาฉากที่กล่าวได้ว่ามี

บรรยากาศงดงามอบอวลด้วยความรักของหนุ่มสาว สร้างความประทับใจแก่ผู้อ่านชาวไทยที่ได้่านนวนิยายแปลเรื่องนี้อย่างไม่ลืมนึก

ชื่อของ “จุฬาทริศุณ” ในตอนนี้ได้สร้างความประทับใจให้แก่เด็กหนุ่มวัย 17 ปี คนหนึ่งผู้กำลังศึกษาอยู่ในชั้นเตรียมอุดมศึกษาปีที่ 1 แผนกอักษรศาสตร์ (เทียบกับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในปัจจุบัน) ของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยด้วยเช่นกัน การพรรณนาถึง “จุฬาทริศุณ” ในนวนิยายเรื่องนี้ได้เป็นแรงบันดาลใจให้เขาสร้างสรรค์นวนิยายขึ้นมาเรื่องหนึ่ง โดยนำชื่อของ “จุฬาทริศุณ” ที่เขาประทับใจมาผูกเป็นเรื่องราวความรักหวานเศร้าของเจ้าหญิงเจ้าชายคู่หนึ่งที่เป็นคู่ศัตรูกันทางการเมืองในดินแดนอินเดียโบราณก่อนพุทธกาล เด็กหนุ่มคนนี้มีชื่อว่าฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิผู้ใช้นามปากกาในการประพันธ์ว่า “พนมเทียน” ซึ่งต่อมาเขาได้เป็นนักประพันธ์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งของไทย มีผลงานนวนิยายเรื่องเด่นเป็นจำนวนมาก และได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ของกระทรวงวัฒนธรรมประจำปีพุทธศักราช 2540

นวนิยายเรื่อง “จุฬาทริศุณ” เป็นผลงานเรื่องที่สองที่พนมเทียนประพันธ์ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2491 (เรื่องแรกคือเรื่อง *เห่าดง*) พนมเทียนเล่าถึงที่มาของจินตนิยายเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ *ก่อนเทียนจะถึงไฟ* ซึ่งเป็นอัตชีวประวัติของเขาว่า

โดยคำอันมีสำเนียงโรแมนติกันนี้ (หมายถึงคำว่า “จุฬาทริศุณ” – ผู้เขียนบทความ) ในสมองของเด็กหนุ่มวัย 17 ปี ที่ไม่เคยคิดฝันมาก่อนเลยว่าตนเองจะมาเป็นนักเขียนนักประพันธ์ภายหลัง เริ่มมีจินตนาการว่ามันน่าจะมีเรื่องราวอะไรสักอย่างหนึ่ง เกี่ยวข้องกับชื่ออันชวนฝันชนิดนี้ เมื่อมันไม่เคยมีมาก่อน มันก็น่าจะทำให้มี หรือ ‘สร้าง’ มันขึ้นมาให้เป็นเรื่องเป็นราว หรือเป็นนิยาย ซึ่งนั่นก็คือบทประพันธ์นั่นเอง

(พนมเทียน, 2557, น. 228)

พนมเทียนเล่าว่า เขาได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับจุฬาทริकुณจากแผนที่อินเดียโบราณ พบว่าจุฬาทริคุณเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริง โดยเป็นจุดที่แม่น้ำยมนาและแม่น้ำคงคาไหลมาบรรจบกันที่เมืองพาราณสี แห่งแคว้นกาสิ เขาจึงได้วางโครงเรื่องของนวนิยายให้เรื่องราวทั้งหมดเกิดขึ้น ณ สถานที่แห่งนี้ นอกจากนั้น พนมเทียนยังเล่าด้วยว่า ในขณะที่เขาได้ศึกษาวิชาเทววิทยาทั้งของกรีก ฮินดู และไอยคุปต์ ได้พบเรื่องราวของนาร์ซิสซัส เทพบุตรกรีกผู้หลงเฝ้าความงามของตนเองในน้ำ จึงได้นำตัวละครตัวนี้มาดัดแปลงโดยกลับกันให้เป็นเรื่องของเจ้าหญิงเลอโอมผู้เกลียดชังความงามของตนเอง จากนั้นจึงได้วางโครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนชื่อนางเอกของเรื่องนี่คือตารารายพิลาส พนมเทียนเล่าว่าได้ดัดแปลงโดยเปลี่ยนเสียงมาจากชื่อนางเอกในภาพยนตร์ต่างประเทศ เรื่องหนึ่งที่เขาประทับใจ คือเรื่อง *Night in Paradise* นางเอกในภาพยนตร์เรื่องนี้มีชื่อว่า เจ้าหญิงเดลาริ (Princess Delarai) และเมื่อทุกอย่างลงตัว เขาจึงได้เริ่มเขียนนวนิยายเรื่องนี้โดยใช้เวลาเพียง 2 – 3 เดือน นวนิยายเรื่อง *จุฬาทริคุณ* จึงได้ถือกำเนิดขึ้นมาในบรรณพิภพนับแต่บัดนั้น โดยได้มีการเผยแพร่ครั้งแรกด้วยการดัดแปลงเป็นบทละครวิทยุ ซึ่งมีบทเพลงอันไพเราะประกอบเรื่องหลายบทเพลง และมีผู้นำเรื่อง *จุฬาทริคุณ* นี้ไปแสดงเป็นละครเวทีจนประสบความสำเร็จ ก่อนที่จะมีการตีพิมพ์นวนิยายเรื่องนี้เป็นเล่มในเวลาต่อมา ซึ่งผู้ชมและผู้อ่านชาวไทยได้รู้จักและจดจำนวนิยายเรื่องนี้้อย่างแพร่หลายมาจนทุกวันนี้

นอกจากนวนิยายเรื่อง *จุฬาทริคุณ* จะมีที่มาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว เมื่อพิจารณารายละเอียดของเนื้อเรื่อง นวนิยายเรื่องนี้ยังมีรายละเอียดบางประการคล้ายคลึงกับวรรณคดีเอกของไทยอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง *ลิลิตพระลอ* วรรณคดีไทยสมัยอยุธยาตอนต้น โดยเฉพาะการที่ผู้ประพันธ์ใช้ฉาก “เสียงน้ำ” ที่พระเอกใช้ทำนายดวงชะตา ก่อนที่จะยกกองทัพไปตามหานางเอกในดินแดนของศัตรูนั้น มีลักษณะของคำอธิษฐานและผลของการทำนายตรงกันทุกประการกับเรื่อง *ลิลิตพระลอ* รวมทั้งยังพบองค์ประกอบ

อื่นอีกบางประการที่คล้ายกัน ดังนั้น *ลิลิตพระลอ* จึงน่าจะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ด้วยนอกเหนือจากเรื่อง *กามนิדת* ที่พนมเทียนได้เล่าถึงที่มาของนวนิยายเรื่องนี้ไว้

ผู้เขียนได้สำรวจการศึกษาวิจัยผลงานการประพันธ์ของพนมเทียน พบว่ามีผู้สนใจศึกษานวนิยายแนวผจญภัยของพนมเทียนคือ *เพชรพระอุมา* หลายเรื่องดังนี้ วิทยานิพนธ์เรื่อง *นวนิยายแนวผจญภัย: จาก คิง โซโลมอนส์ ไมนส์ ล่องไพร ถึงเพชรพระอุมา (ภาคหนึ่ง)* ของสุภารัตน์ ศุภลักษณ์รุจา (2541) วิทยานิพนธ์เรื่อง *วิเคราะห์ภาพสะท้อนเชิงพราวนในนวนิยายเพชรพระอุมาของพนมเทียน ของสรัญญา คงวัฒน์* (2545) และวิทยานิพนธ์เรื่อง *ลีลาการใช้ภาษาในนวนิยายเรื่องเพชรพระอุมา ของพรนภา ไทยสิทธิ* (2550) นอกจากนั้นยังมีผู้ศึกษานวนิยายแนวรักของพนมเทียนในวิทยานิพนธ์เรื่อง *กลวิธีการนำเสนอและมุมมองทางสังคมในนวนิยายรักของพนมเทียน ของนันท์นภัส พิมพะนิตย์* (2553) ซึ่งเป็นการศึกษานวนิยายแนวรักของพนมเทียนจำนวน 9 เรื่องโดยขอบเขตการศึกษาของนันท์นภัส พิมพะนิตย์ครั้งนี้ไม่รวมถึงนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ*

ส่วนการศึกษาวิจัยนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ของพนมเทียน ผู้เขียนพบว่ามีผู้ศึกษานวนิยายเรื่องนี้ไม่มากนัก เท่าที่สำรวจพบคือในวิทยานิพนธ์เรื่อง *นิยายของพนมเทียน ของจินตนา ปรีชาศิลป์* (2530) ซึ่งศึกษานวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* รวมกับนวนิยายประเภทจินตนิยายของพนมเทียนอีก 2 เรื่องได้แก่ *คิ่ว - ราตรี* และ *ปฐพีเพลิง* โดยศึกษากลวิธีในด้านโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก และท่วงทำนองแต่งในด้านการใช้คำและการใช้สำนวนโวหารของนวนิยายทั้ง 3 เรื่องนี้ในภาพรวม

นอกจากนั้น ผู้เขียนพบว่ามีงานวิจารณ์นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ไว้ในบทความเรื่อง *นิยายพาฝันใจจะไร้ค่า จุฬาทรีคูณ: ความรักคืออะไร* ของลำเพา เพ่งวรรณ (2564) โดยในบทความเรื่องนี้ได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ว่านวนิยายเรื่องนี้สร้างสรรค์ขึ้นในยุคสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งสังคมไทยในเวลานั้นยังอยู่ในความทุกข์และ

ความบอบช้ำจากภาวะหลังสงคราม นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็น “นิยายพาฝัน” เรื่องหนึ่งในอีกหลายเรื่องที่ช่วยเยียวยาจิตใจของผู้คนในยุคสมัยนั้น ผู้วิจารณ์กล่าวว่านวนิยายเรื่องนี้ผู้ประพันธ์ได้สร้างขึ้นโดยอิงความรู้และความทรงจำเกี่ยวกับอินเดียโบราณซึ่งคนไทยคุ้นเคยอยู่แล้ว จึงช่วยให้คนไทยตระหนักถึงรากเหง้าที่สืบอารยธรรมความเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่และก่อให้เกิดความทะนงในความเป็นไทยร่วมกัน รวมทั้งการที่พนมเทียนใช้ภาษาอันไพเราะและการได้อิทธิพลจากเรื่อง *ลิลิตพระลอ* โดยเฉพาะการใช้แก่นเรื่องของ “ความงาม” ที่ก่อให้เกิดเป็นความรักและความหายนะในที่สุด รวมถึงการใช้ฉากเสี่ยงทายในกระแสน้ำ และความรักระหว่างรบซึ่งเกิดจากเมืองสองเมืองที่เป็นศัตรูกันมาแต่ปางบรรพ์ซึ่งคนไทยล้วนคุ้นเคยมาจากเรื่อง *ลิลิตพระลอ* แล้ว เมื่อ *จุฬาทรีคุณ* มาผลิตซ้ำความรู้และความทรงจำที่มีร่วมกันของคนในสังคม จึงทำให้นวนิยายเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับของผู้อ่าน

ในบทความเรื่องนี้ ลำเพา เพ่งวรรณยังกล่าวด้วยว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จุฬาทรีคุณมีความเป็นอมตะก็คือ การใช้แก่นเรื่องที่เป็นสากล นั่นคือเรื่องของความรัก โดยเฉพาะความรักของชายหญิงที่เป็นศัตรูกัน ดังจะเห็นว่าวรรณกรรมเด่น ๆ ของโลกก็เสนอแก่นเรื่องนี้อยู่หลายเรื่อง เช่น *ลิลิตพระลอ* *โรมิโอจูเลียต* รวมถึงบทละครร่วมสมัยกับ *จุฬาทรีคุณ* คือ *เลือดสุพรรณ* และนวนิยายของทมยันตีในช่วงต่อมาก็คือเรื่อง *คู่กรรม* การใช้แก่นเรื่องความรักระหว่างศัตรู อันก่อให้เกิดสงครามตามมา จึงเป็นแก่นเรื่องสากลที่คนทั่วโลกยอมรับ (ลำเพา เพ่งวรรณ, 2564)

แม้จะมีการศึกษานวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* มาบ้างแล้ว ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของจินตนา ปรีชาศิลป์ที่กล่าวถึงข้างต้น แต่ก็นับเป็นการศึกษานวนิยายเรื่องนี้ในฐานะจินตนิยายร่วมกับนวนิยายแนวจินตนิยายเรื่องอื่นของพนมเทียน โดยเป็นการศึกษาในแง่องค์ประกอบและกลวิธีการแตงนวนิยายแนวนี้ ส่วนบทความวิจารณ์ *จุฬาทรีคุณ* ของลำเพา เพ่งวรรณ แม้จะได้กล่าวถึงอิทธิพลของ *ลิลิตพระลอ* แต่ก็ยังไม่ได้วิเคราะห์

เปรียบเทียบรายละเอียดของเรื่องให้เห็นความเหมือนหรือความต่าง รวมทั้งลักษณะการรับอิทธิพลของ *ลิลิตพระลอ* ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ายังมีประเด็นที่น่าจะศึกษาในรายละเอียด เพื่อให้เห็นการรับอิทธิพลได้ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะการหาคำตอบว่าเหตุใดพนมเทียนจึงเลือกที่จะรับอิทธิพลบางส่วนจาก *ลิลิตพระลอ* ในนวนิยายเรื่องนี้ นอกจากนั้นยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะอิทธิพลของวรรณคดีไทย 2 เรื่องคือ *กามนิด* และ *ลิลิตพระลอ* ที่มีต่อการสร้างสรรค์นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* ในองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างละเอียดมาก่อน

ด้วยเหตุนี้ ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลจากวรรณคดีไทย 2 เรื่องคือ *กามนิด* และ *ลิลิตพระลอ* ในนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* ทั้งนี้จะจำกัดขอบเขตการศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะวรรณคดีไทยทั้ง 2 เรื่องนี้โดยไม่รวมถึงวรรณคดีต่างประเทศเรื่องอื่น ๆ นอกจากนั้น ในตอนท้ายของบทความเรื่องนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงการเผยแพร่นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* ในรูปแบบบทเพลงและการแสดง ซึ่งมีผลทำให้นวนิยายเรื่องนี้ได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในสังคมไทยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ผลการศึกษา

ผู้เขียนขอเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ 3 หัวข้อ ดังนี้ อิทธิพลของกามนิดในจุฬาทรีคุณ อิทธิพลของลิลิตพระลอในจุฬาทรีคุณ และบทละครเรื่องจุฬาทรีคุณ: จากนวนิยายสู่วรรณกรรมการแสดง

1. อิทธิพลของกามนิดในจุฬาทรีคุณ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับนวนิยายเรื่อง *กามนิด* ผู้เขียนพบว่านวนิยายแปลเรื่องนี้มิได้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์ *จุฬาทรีคุณ* ของพนมเทียนเท่านั้น แต่ยังมิอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์นวนิยายเรื่องนี้หลายด้านดังนี้

1.1 ที่มาของชื่อเรื่องนวนิยายและการขยายความสำคัญของจุฬาทรีคุณ

อิทธิพลประการแรกที่เด่นชัดที่สุดคือ การนำชื่อสถานที่จุฬาทรีคุณมาตั้งเป็นชื่อเรื่องนวนิยาย แต่กระนั้นพนมเทียนก็ได้ใช้ชื่อสถานที่ของจุฬาทรีคุณที่กล่าวไว้ใน *กามนิด* มาเป็นชื่อเรื่องเท่านั้น แต่พนมเทียนยังได้ขยายความสำคัญของจุฬาทรีคุณจากเรื่อง *กามนิด* ให้มีความสำคัญต่อโครงเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ จุฬาทรีคุณมิได้เป็นเพียงสถานที่ แต่ยังเปรียบเสมือนตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในเรื่อง

ใน *กามนิด* มีการพรรณนาถึงจุฬาทรีคุณโดยพรรณนาถึงความงดงามและความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่แห่งนี้ สร้างเสริมบรรยากาศอันอ่อนหวานต่อการแสดงความรักของตัวละครเอก ครั้งแรกด้วยบทเรื่อง *กามนิด* ไม่ได้กล่าวถึงจุฬาทรีคุณโดยตรง แต่กล่าวถึงแม่น้ำคงคาและแม่น้ำยมนาซึ่งถือว่าเป็นแม่น้ำอันศักดิ์สิทธิ์ที่ไหลมารวมกันเป็นแถบสีทองอยู่ในบทที่ 3 *สู่ฝั่งแม่คงคา* เมื่อกามนิตเดินทางไปค้าขายกับท่านราชทูตที่กรุงโกสัมพีระหว่างทางก่อนเข้าเมืองโกสัมพี กามนิตได้เล่าว่าเขาเห็นขอบฟ้าเป็นแถบสีทองขนาดใหญ่ ท่านราชทูตซึ่งเป็นผู้นำกามนิตเดินทางมาจึงได้อธิบายถึงสถานที่แห่งนี้ให้กามนิตฟังว่า “กามนิต ที่เห็นเป็นแถบทองโน่น คือแม่น้ำยมนาและแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ กระแสน้ำทั้งสองมารวมกันตรงหน้าเราอยู่นี้” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 13) ครั้งที่สอง อยู่ในบทที่กามนิตได้พบกับวาสิณฐิแล้ว เป็นฉากที่กามนิตกับวาสิณฐิพลอดรักกันบนลานโอศกในปราสาทของวาสิณฐิ กามนิตและวาสิณฐิมองเห็นจุฬาทรีคุณจากปราสาทแห่งนี้ และเขาได้กล่าวถึงจุฬาทรีคุณตั้งข้อความที่ยกมาตอนต้นของบทความ

จุฬาทรีคุณที่กล่าวถึงในเรื่อง *กามนิด* นี้มิได้เป็นเพียงสถานที่ในจินตนาการในนวนิยายเพื่อเสริมบรรยากาศที่ตัวละครเอกแสดงความรักต่อกันเท่านั้น แต่จุฬาทรีคุณยังเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริง และชาวอินเดียถือว่าเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณ โดยเป็นจุดบรรจบกันของแม่น้ำสามสาย กล่าวคือ นอกจากแม่น้ำคงคาและแม่น้ำยมนาที่เห็นได้ด้วยสายตาแล้ว ยังมีความเชื่อว่ามีแม่น้ำอีกหนึ่งสายคือแม่น้ำสรัสวดี ซึ่งชาวอินเดียถือ

ว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สายสำคัญไหลจากใต้ดินมารวมกับแม่น้ำสองสายข้างต้น ดังคำอธิบายของ ส.พลายน้อยเกี่ยวกับสถานที่แห่งนั้นว่า

โดยเฉพาะแม่น้ำคงคานั้นพวกฮินดูถือว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า คงคามาดา คือ พระแม่คงคา ใครได้อาบน้ำในแม่น้ำคงคาก็ชำระบาปได้ การเผาศพจึงมักจะมาเผาที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคากันมาก เพื่อจะได้นำกระดูกทั้งลงในแม่น้ำนี้ แม่น้ำคงคาตอนที่ชาวฮินดูนับถือว่าเป็นตอนที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดนั้นเรียกกันว่า ประยาค (Prayag) หรือที่ในภาษาบาลีเรียกว่า ปยาค เหตุที่เลือกเอาตรงนี้เป็นที่สำคัญกว่าที่อื่น ก็เพราะตรงที่เรียกว่าประยาคนี้เป็นที่แม่น้ำขุมนา (ยมนา) ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำคงคาตรงนี้ และเชื่อกันว่ามีแม่น้ำสรัสวดีไหลใต้ดินมาไหลขึ้นที่นี้อีกด้วย จึงมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น เลยเรียกที่ตรงนี้ว่า ตริเวณี อีกชื่อหนึ่ง (ในเรื่องกามนิตเรียกว่า จุหาตริคุณ) ณ ที่นี้เราจะมีงานใหญ่ทุก ๆ สิบสองปี เรียกว่ากุมภเมลา ที่เรียกเช่นนี้เพราะเป็นระยะที่ดาวพลุห์สปีดขึ้นสู่ราศีกุมภ์และพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ งานจะเริ่มในวันแรมค่ำเดือนมาฆะ ไปสิ้นสุดในวันกลางเดือนถัดไป เขาเชื่อกันว่าถ้าใครได้อาบน้ำตรงบริเวณตริเวณีนี้อย่างทุกวัน และถือศีลอดอาหารตลอดทั้งวันเป็นเวลาหนึ่งเดือนแล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นกัลปภาชีได้บุญแรงมาก

(ส.พลายน้อย, 2544, น. 195 – 196)

ใน *กามนิต* ไม่ได้กล่าวถึงแม่น้ำสรัสวดีที่เป็นแม่น้ำสายที่สามที่เชื่อว่าไหลมาจากใต้พื้นดินและมาบรรจบกับแม่น้ำคงคาและยมนาดังคำอธิบายของ ส.พลายน้อยข้างต้น แต่ได้กล่าวถึงแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่มาบรรจบกันว่า เป็นแม่น้ำคงคาที่ไหลมาจากสวรรค์ ซึ่ง

นับเป็นการสร้างจินตนาการจากทางช้างเผือกบนท้องฟ้าเพื่อให้สอดคล้องกับบรรยากาศ และแนวของเรื่องที่ผูกเรื่องให้กามนิตและवासिष्ठीจะได้ไปพบกันบนสวรรค์ชั้นสุขาวัตติ ภายหลังที่ทั้งสองเสียชีวิตแล้ว ดังที่กามนิตและवासिष्ठीได้ตั้งสัตย์อธิษฐานต่อแม่น้ำคงคา แห่งสวรรค์ว่า “ดูซีกามนิต นั่นคือแม่คงคาในสถานสวรรค์ ขอให้เราปฏิญาณต่อพระคงคา ในสวรรค์ซึ่งมีน้ำขาวดั่งเงินยวง เป็นที่เลี้ยงดอกบัวในทะเลบนสวรรค์โน้น ให้เรามุ่งดวงจิต แน่วแน่ เตรียมการไปประสบสุขอยู่นิรันดร์กาลบนนั้นเถิด” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 46)

ภาพของจุฬาทรีकुณใน *กามนิต* จึงเป็นภาพความงามอันน่าพิศวง ใน ขณะเดียวกันก็มีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเรื่องแม่น้ำคงคาในตำนานของชาวอินเดียที่ เชื่อว่าเป็นแม่น้ำแห่งสวรรค์ ใน *จุฬาทรีकुณ* พนมเทียนได้นำชื่อสถานที่นั้นมาใช้โดยดำเนิน รอยตามการพรรณนาจุฬาทรีकुณเช่นเดียวกับที่ปรากฏใน *กามนิต* คือเป็นจุดที่แม่น้ำสอง สายในแผ่นดินมาบรรจบกับสายธารแห่งดวงดาวบนท้องฟ้า ดังข้อความการพรรณนาภาพ ของจุฬาทรีकुณในตอนต้นเรื่องว่า

อดีตกาลอันไกลโพ้น กระแสแพรวเพริดเลื่องเงาเงินประกายทองคู่
หนึ่ง ไหลเรื่อยคู่ขนานกันมาจากดินแดนอันแสนไกล และวกโค้งเข้ามา
บรรจบกันเป็นวังวนวิไล เงินและทองแซมไสวมิปะปน แห่ล่งนั้นบรรเจิด
วิจิตรชวนฉงนเป็นยิ่งนัก คราใดเมื่อรัตติกาลไร้เดือน ก็ดูราวจะยิ่งเดือนให้
งดงามเป็นทวีคูณ ด้วยว่าจะเห็นเป็นหัตถ์อสุรสอดศิลาเสวตมาทาบบัวกับ
ฟ้าอินทนิล รวมกันเป็นสามกระแสดลิ่งประเสริฐ ทั่วกาลลอยผ่านรัตติกาล
เคลื่อนมาแทนที่ ธารน้ำทั้งสามเมื่อรับกับรัศมีดาวก็ดูประหนึ่งจะสะท้อน
ระริกกระเริงรัวเล่นลมตึกอยู่ครึกครื้น บางครั้งสีเสร์ราสลด สะอึกันรระทม

ตั้งว่ามีวิญญานวิปโยคสิงสถิตอยู่ ท่านผู้เจริญ แหล่งประหลาดนี้ มีนามว่า
“จุฬาทรีคุณ”

(พนมเทียน, 2528, น. 18)

นอกจากนั้น พนมเทียนยังได้ขยายความสำคัญของจุฬาทรีคุณด้วยการผูกเรื่องให้สถานที่แห่งนี้มีนัยสำคัญต่อโครงเรื่อง คือนอกจากจะใช้เป็นชื่อเรื่องของนวนิยายแล้ว จุฬาทรีคุณยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อโครงเรื่องหลักซึ่งเป็นสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญของตัวละคร กล่าวคือเป็นสถานที่ที่เจ้าหญิงดรรารายพิลาสและอริยวรรต ตัวละครเอกหญิงและชายในเรื่องต้องมาจบชีวิตลง รวมทั้งพระชนนีของเจ้าหญิงดรรารายพิลาสซึ่งมีชื่อเดียวกับเธอคือเจ้าหญิงดรราราย เนื่องด้วยเมื่อครั้งอดีต เจ้าหญิงดรราราย ชนินีของดรรารายพิลาสได้อุบิเชกสมรสกับพระเจ้ากรุงพาราณสี กษัตริย์แห่งแคว้นกาสิ ครั้นเมื่อให้กำเนิดธิดาคือดรรารายพิลาส เธอได้หลบหนีออกจากเมืองพาราณสีเพื่อไปอยู่กับคนรักเก่าของเธอซึ่งเป็นเจ้าชายแห่งกัญญะกุพพะ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดศึกสงครามระหว่างสองเมือง เมื่อสงครามสงบ กรุงกัญญะกุพพะพ่ายแพ้ศึกอย่างย่อยยับ พระเจ้ากรุงพาราณสีได้นำเจ้าหญิงดรรารายกลับคืนเมือง แต่เธอก็ถูกชาวเมืองตัดสินว่ากระทำความผิดจารีตประเพณีเป็นที่เสื่อมเสียแก่อาณาจักร พระเจ้ากรุงพาราณสีจึงจำพระทัยสั่งลงโทษให้ประหารชีวิตดรรารายด้วยการให้เธอกระโจนลงไปในกระแสน้ำจุฬาทรีคุณ เจ้าหญิงดรรารายพิลาสธิดาของเธอจึงผูกพันต่อจุฬาทรีคุณ สถานที่สิ้นพระชนม์ของพระชนนีจนเติบโต และเธอได้เฝ้าอธิษฐานต่อจุฬาทรีคุณว่าขอให้มิเธอรูปร่างหน้าตาที่น่าซึ้งเพื่อที่เธอจะได้ไม่ต้องถูกสังเวชชีวิตด้วยเหตุแห่งความงามของเธอดังเช่นพระชนนี นอกจากนั้น เมื่อเธอและอริยวรรตได้พบกันและมีความรักต่อกัน ทั้งคู่ได้อธิษฐานให้จุฬาทรีคุณมาเป็นพยานรักด้วย ซึ่งในที่สุดในตอนจบเรื่อง ทั้งเจ้าหญิงดรรารายพิลาสและอริยวรรตก็ต้องมาสิ้นชีพ ณ จุฬาทรีคุณแห่งนี้

ตลอดเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ พนมเทียนได้กล่าวถึงจุฬาทริศคุณหลายครั้งจนผู้อ่านรู้สึกว่จุฬาทริศคุณมีความสำคัญมาก ดังตัวอย่างการพรรณนาจุฬาทริศคุณในบทเปิดเรื่องซึ่งเป็นความฝันของเจ้าชายอริยวรรต กษัตริย์หนุ่มแห่งแคว้นมคธ ในขณะที่มาดั่งทัพริมฝั่งแม่น้ำคงคาเพื่อเตรียมยกทัพไปตีเมืองพาราณสี ในฝันอันประหลาดนั้นเขาเห็นหญิงงามมานั่งคร่ำครวญอยู่ ณ สถานที่อันงดงามแห่งหนึ่งซึ่งก็คือจุฬาทริศคุณนั่นเอง ความฝันนี้ทำให้อริยวรรตเกิดความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะได้พบนางในฝัน ดังที่เขาเล่าความฝันนี้ให้แก่ชัตติยะราเชนทร์ อนุชาของเขาฟังว่า

“พี่ฝันเห็นนางงามผู้หนึ่ง งามจนแทบจะกล่าวไม่ถูก จริ่งนะชัตติยะ ถ้าเธอได้เห็นจะดีไม่น้อย เพราะเธออาจจะเป็นผู้บรรยายความงามของนางนั้นได้อย่างถูกต้องและสละสลวยทีเดียว ประหลาดที่สุดก็คือนางนั้นทรุดกายอยู่บนหน้าผาสูงลิบอันอบอวลไปด้วยพันธุ์บุปผาชาติ และความอ่อนนุ่มเขียวขจีของพื้หญ้า เบื้องล่างเป็นที่รวมของลำน้ำคงคาและยมุนา สีเงินและสีทองงามจนพรราวตา นางกำลังสะอื้นกำสรดประหลาดเพราะนางกรรแสงให้ด้วยความงามของนางเอง ร่ำร้องอ้อนวอนต่อสวรรค์และลำน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ ขอให้ลดความงามของนางลงเสียบ้างนางประกาศว่า นางซึ่งความงามยิ่งกว่าอะไร เทวะ ! เสียของนางแผ่วกระชิกสะอื้นแว่วอยู่ในโสตที่จ่นกระทั่งบัดนี้ โอ้ย ! ชัตติยะ พี่คงจะคลั่งตาย หากพี่ไม่ทราบแน่ว่านางนี้คือผู้ใด และกลใดนางจึงประสงคพิสดารเช่นนั้น”

(พนมเทียน, 2558, น. 30)

พนมเทียนได้แสดงให้เห็นความผูกพันของเจ้าหญิงดารารายพิลาสที่มีต่อจุฬาทรีคุณ เธอมักจะสนทนากับจุฬาทรีคุณราวกับว่าสถานที่แห่งนี้เป็นบุคคลคนหนึ่งที่มีชีวิตจิตใจอยู่หลายครั้ง ดังเช่นตัวอย่างคำที่เธอกล่าวแก่จุฬาทรีคุณว่า “จุฬาทรีคุณ ! เจ้าจะช่วยสร้างทุกข์แก่ข้าฯ สักนิดมิได้หรือ สาปข้านี้เสียเถิดให้มีดวงพักตร์ดุจนางมารร้าย, อย่าให้ใครพึงปรารถนาอย่าให้ใครพึงเข้าใกล้ และข้าฯ จะได้อยู่เดียวดาย โอ ! จุฬาทรีคุณ... ข้าฯ ปรารถนาความวิเวกในภพนี้ยิ่งกว่าอันใดทั้งสิ้น...” (พนมเทียน, 2528, น.19) นอกจากนั้นเธอยังกล่าวแก่อริยวรรตด้วยว่าจุฬาทรีคุณนั้นมีความสำคัญแก่ชีวิตเธอถึงขนาดที่ว่า “เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง จุฬาทรีคุณก็คือข้า และข้าก็คือจุฬาทรีคุณ” (พนมเทียน, 2528, น.77) ในที่สุดเมื่อดารารายพิลาสประจักษ์ว่าอริยวรรตผิดคำสาบานรักที่ให้ไว้กับเธอ เพราะเธอได้เข้าพิธีอภิเษกสมรสกับอำมาตย์ที่พระราชบิดาเขาหมั้นหมายไว้ให้และแต่งตั้งอำมาตย์เป็นราชินี ดารารายพิลาสจึงได้กลับไปยังเมืองของเธอและถูกตัดสินให้ประหารชีวิต ณ จุฬาทรีคุณ เพราะเหตุที่เธอไปมีความรักกับศัตรูซึ่งไม่ต่างกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นกับชนนีของเธอในอดีต

ลักษณะการสร้างจุฬาทรีคุณซึ่งเป็นเพียงสถานที่ให้มีความสำคัญประดุจมีชีวิตดังกล่าวนี้ เป็นกลวิธีการใช้ภาพพจน์อย่างหนึ่งเรียกว่า “สมมุติภาวะ” (apostrophe) ซึ่ง *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (2561, น.38) อธิบายว่า หมายถึงภาพพจน์แบบหนึ่งที่ผู้เขียนกล่าวกับสิ่งของ สถานที่ นามธรรม ข้อคิดเห็น บุคคลที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว หรือบุคคลที่มีได้ปรากฏตัวอยู่ในที่นั้น เสมือนว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือปรากฏตัวอยู่ในที่นั้นด้วย

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้จะได้รับแรงบันดาลใจจากชื่อสถานที่ที่กล่าวถึงไว้ในนวนิยายเรื่อง *กวมนิต* แต่เมื่อพนมเทียนนำมาใช้สร้างสรรค์ในนวนิยายเรื่องนี้ เขาได้ขยายความสำคัญของจุฬาทรีคุณให้มากขึ้น คือไม่เพียงแต่นำมาใช้เป็นชื่อนวนิยายเท่านั้น แต่ยังได้สร้างให้จุฬาทรีคุณมีความสำคัญเปรียบเสมือนตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องที่มี

ความสำคัญต่อโครงเรื่องหลักของนวนิยาย ทั้งนี้ ตามที่พนมเทียนได้เล่าว่าเราได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอินเดียโบราณ จึงน่าจะมีความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับจุฬาทรีคุณเป็นอย่างดี การเพิ่มความสำคัญของจุฬาทรีคุณในนวนิยายเรื่องนี้จึงสอดคล้องกับความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อกันว่าหากผู้ใดได้ลงไปชำระร่างกายที่จุฬาทรีคุณก็จะเป็นบุญและล้างบาปได้ พนมเทียนจึงได้กำหนดให้จุฬาทรีคุณนี้เป็นสถานที่สิ้นสุดชีวิตของเจ้าหญิงดารารายพิลาสและพระชนนี รวมทั้งเจ้าชายอริยวรรตพระเอกของเรื่องอีกด้วย ราวกับว่าจะเป็นการใช้จุฬาทรีคุณอันศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นสถานที่ที่ “ชำระล้างมลทิน” ของตัวละครในเรื่องตามความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่แห่งนี้

1.2 ฉากและบรรยากาศของเรื่อง

อิทธิพลอีกประการหนึ่งที่นวนิยายเรื่อง *กามนิด* มีต่อนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* คือการใช้ฉากดินแดนชมพูทวีปโบราณสมัยก่อนพุทธกาลเมื่อครั้งที่อินเดียยังแบ่งดินแดนเป็นแคว้นน้อยใหญ่ มิได้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวดังเช่นในปัจจุบัน ใน *กามนิด* แบ่งเนื้อเรื่องเป็นสองภาคใหญ่คือ ภาคบนดินและภาคสวรรค์ กล่าวเฉพาะเหตุการณ์ที่ดำเนินเรื่องในภาคบนดิน เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในยุคพุทธกาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน ซึ่งแสดงให้เห็นฉากและบรรยากาศแบบอินเดียโบราณ ส่วนใน *จุฬาทรีคุณ* แม้จะมีสถานที่ซึ่งเป็นฉากท้องเรื่องน้อยกว่ามาก เนื่องจากเป็นนวนิยายขนาดสั้น แต่นวนิยายเรื่องนี้ก็มีฉากและบรรยากาศที่คล้ายคลึงกับเรื่อง *กามนิด* ภาคบนดินมาก แม้ว่าเรื่องราวจะเกิดขึ้นในดินแดนอินเดียโบราณที่เก่าแก่กว่า *กามนิด* คือเป็นสมัยก่อนพุทธกาล แต่ก็มีฉากและบรรยากาศที่ไม่ต่างกันมากนัก กล่าวคือนอกจากฉากจุฬาทรีคุณซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่สุดในเรื่องแล้ว ยังปรากฏฉากค่ายพักพลริมแม่น้ำคงคาใกล้เมืองพาราณสีของอริยวรรตก่อนที่ จะยাত্রาทัพเข้าตีเมืองพาราณสี ฉากในตัวเมืองพาราณสีตอนที่อริยวรรตและขัตติยะราชนทร์ปลอมตัวเข้าเมือง แสดงให้เห็นภาพขบวนแห่ในพิธีหมั้นของเจ้าหญิงดาราราย

พิลาศกับกษัตริย์แห่งแคว้นวัชชี ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับขบวนแห่ในพิธีแต่งงานของวาสิष्ठी กับสาตาเคียรใน *กวมนิต* มีฉากเทวาลัยพระศิวะที่พระเจ้าพาราณสีพาเจ้าหญิงดารา รายพิลาศไปบวงสรวง แสดงให้เห็นบรรยากาศความเชื่อเรื่องเทพเจ้าตามคติฮินดูในสมัยนั้น เช่นเดียวกับบรรยากาศใน *กวมนิต* ในยุคพุทธกาลที่ศาสนาฮินดูยังเป็นถิ่นบ่อเกิดกันไปโน ดินแดนแห่งนี้

โดยเฉพาะฉากปราสาทของเจ้าหญิงดารา รายพิลาศที่ซึ่งอริยวรรตได้แอบลอบไป พบกับเธอ ฉากท้องเรื่องดังกล่าวมานี้จะพบว่าพนมเทียนได้สร้างให้มีบรรยากาศที่ คล้ายคลึงกันกับ *กวมนิต* มาก ดังการพรรณนาปราสาทของวาสิष्ठीใน *กวมนิต* ดังนี้

ตกกลางคืนอากาศมืดแล้ว ข้าพเจ้ากับโสมทนต์นั่งห่มด้วยเสื่อผ้าสี
ดำ มีเข็มขัดคาดรัดกุม มือถือดาบมุ่งตรงไปทางด้านตะวันตกแห่งปราสาท
อันมโหฬารของนายช่างทอง ที่ตรงนั้นอยู่เชิงเขา ข้างล่างเป็นชอกเขาลึก
มาก ถัดสูงขึ้นไปคือลานที่เราจะลอบขึ้นไป ข้าพเจ้ากับโสมทนต์ใช้ล้าไม้ไผ่
ซึ่งเตรียมเอามาด้วยพายยนต์ัวขึ้นไปได้ ตอนนั้นมืดจัด จึงได้กำแพงขึ้นไป
อีกชั้นหนึ่งได้ง่าย พนักำแพงเข้าไปถึงลานกว้างใหญ่ ประดับประดาด้วย
ปาล์มและต้นโอศอก ชนิดด้วยต้นไม้ดอกต่าง ๆ ซึ่งในขณะนั้นต้องแสงเดือน
แลดูเห็นขาวเป็นทาง ๆ

(เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 27)

ใน *จุฬาทริศูณ* ตอนที่อริยวรรตคิดจะลอบไปพบกับเจ้าหญิงดารา รายพิลาศที่ ปราสาทของเธอ พนมเทียนพรรณนาถึงปราสาทของเจ้าหญิงดารา รายพิลาศที่อยู่บนผา สูงซึ่งจะเห็นว่ามิลักษณะที่คล้ายคลึงกับปราสาทของวาสิष्ठीใน *กวมนิต* ดังนี้

แหงนพระพักตร์ขึ้นสู่เงื้อมผาอันสูงชัน ทะยานดิ่งขึ้นจดแผ่นฟ้าอัน
เต็มไปด้วยดวงดาว บางตอนก็เหลื่อมออกไปในวังน้ำ บางตอนก็ชะเวิกเข้า
ไปเป็นชอกโคล ซึ่งในเวลาทิวาไซ้จะมองเห็นหมู่ไม้ที่ขึ้นอยู่บนสถานที่นั้น
จากเบื้องล่าง สูงขนาดกลุ่มไม้้อเล็ก ๆ เท่านั้น”

(พนมเทียน, 2528, น. 62)

นอกจากปราสาทของเจ้าหญิงดารารายพิลาสจะอยู่บนหุบผาสูงที่คล้ายกับ
ปราสาทของวาสิฏฐีแล้ว บรรยากาศในปราสาททั้งสองแห่งนี้ยังมีความรื่นรมย์ด้วยต้นไม้
น้อยใหญ่ โดยเฉพาะต้นโอศอกซึ่งมีความร่มรื่นและงดงาม ต้นโอศอกเป็นต้นไม้ที่กล่าวถึง
ในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้ซึ่งให้บรรยากาศที่คล้ายคลึงกันคือเป็นสถานที่พลอดรักของ
พระเอกกับนางเอก

ใน *กามนิด* กามนิตกล่าวถึงต้นโอศอกในบริเวณปราสาทของวาสิฏฐีว่า “ดวง
จันทร์ฉายแสงดูยิ่งสว่าง หินอ่อนรู้สึกว่ายิ่งเย็นชื่นใจ กลิ่นดอกมะลิซ้อนหอมเย็นยิ่งขึ้น
เสียงนกโกกิลายยิ่งโหยหวน เสียงลมพัดถูกกิ่งปาล์ม ทำให้วังเวงมากขึ้น ตลอดจนถึงโอศอกที่
กว้างไวกวาก็มีเสียงดูดังจะกระซิบกระซาบกัน” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น.
32) และ “ข้าพเจ้ายังระลึกและจำต้นโอศอกเหล่านั้นได้แม่นยำ ว่ามีอยู่เรียงกันเป็นแถว
ตลอดไปตามยาวของลานนั้น” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 32)

ส่วนใน *จุฬาทรีकुณ* มีการกล่าวถึงต้นโอศอกในปราสาทของเจ้าหญิงดาราราย
พิลาสที่มีสำนวนการพรรณนาที่คล้ายคลึงกันกับ *กามนิด* มากดังนี้ “กลิ่นเล็บมือนางอวล
ชานเข้าตามสายลมแผ่วเย็น โอศอกยืนต้นส่งเสียงครางประหนึ่งจะซุบซิบพูดกันอยู่
ตลอดเวลารাত্রีนี้ ช่างสดเจิบวังเวงวิเวกเป็นนักแล้ว” (พนมเทียน, 2528, น. 86)

อาจกล่าวได้ว่าต้นโอศอกและดอกโอศอกเป็นสื่อแห่งความรักทั้งใน *กามนิด* และ
ใน *จุฬาทรีकुณ* ใน *กามนิด* มีบทสนทนาของกามนิตและวาสิฏฐีเกี่ยวกับต้นโอศอกและดอก

อโศก เช่น ตอนหนึ่งว่าสิริฐิติกล่าวแก่กามนิตว่า “เมื่อเธอจากไป และอยู่ห่างไกลแสนไกล จากที่นี่ ขอให้ระลึกถึงภาพความสุขของเราซึ่งมีอยู่ในขณะนี้ แล้วจงนึกว่า ฉันยืนอยู่ตรงนี้ กำลังไต่ล้ามข้ามคราวจากต้นอโศก ผิดกันแต่ฉันไม่ได้บอกชื่อแก่ต้นอโศกว่า พระนล แต่บอกชื่อว่า กามนิต” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 36)

ส่วนใน *จุฬาทรีकुณ* พนมเทียนใช้ดอกอโศกเปรียบเสมือนเป็นสื่อรักระหว่าง อริยวรรตกับดาราarayพิลาสด้วย ดังที่ก่อนหน้านี้ อริยวรรตปลอมตัวเป็นวิพาหะ พราหมณ์ชราตาบอดลอบเข้าเมืองพาราสี ในขณะที่เขาอยู่บนถนนในขณะที่มีขบวนแห่ ดาราarayพิลาสได้ทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์ชราตาบอดก็เกิดความขบขัน จึงใช้ดอก อโศกไปไปปลูกที่อกของเขา เมื่อทั้งคู่ได้พบกัน พนมเทียนได้สร้างบทสนทนาของทั้งคู่ เกี่ยวกับดอกอโศกอันเป็นสื่อแห่งความรักนี้ด้วย โดยให้ดาราarayพิลาสยอมรับกับ อริยวรรตว่าเป็นผู้ปาดดอกอโศกไปปลูกอกของเขาเอง

อนึ่ง นอกจากฉากปราสาทจะเป็นสถานที่ที่ตัวละครเอกชายและหญิงพลอดรัก กันแล้ว ยังมีเหตุการณ์การต่อสู้กันบนปราสาทแห่งนี้ระหว่างพระเอกกับฝ่ายคู่หมั้นของ นางเอกที่ตรงกันทั้งใน *กามนิต* และ *จุฬาทรีकुณ* อีกด้วย

ผู้เขียนมีความเห็นว่า พนมเทียนน่าจะประทับใจฉากและบรรยากาศของเรื่อง *กามนิต* เป็นอย่างมากจึงได้นำมาใช้สร้างสรรค์ฉากและบรรยากาศในเรื่อง *จุฬาทรีकुณ* จน มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแม้กระทั่งรายละเอียดบางอย่าง เช่น สภาพบรรยากาศบน ปราสาทของนางเอกและเรื่องต้นอโศกและดอกอโศก รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัว ตัวละครเอกดังที่กล่าวมา

1.3 ลีลาการประพันธ์

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงอิทธิพลที่ *กามนิด* มีต่อการสร้างสรรค์นวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* คือลีลาการประพันธ์ ซึ่งจะขอแยกกล่าวเป็น 2 เรื่อง คือ กลวิธีการใช้ผู้เล่าเรื่องและลีลาการใช้ภาษา ดังนี้

ก. การใช้ผู้เล่าเรื่องที่มีผู้ฟังเรื่องเล่าแทรกในการเล่าเรื่อง ในเรื่อง *กามนิด* ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องอันหลากหลาย ทั้งการกำหนดให้ตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่องซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นเสียงเล่าจากมุมมองภายในตัวบท และการเล่าเรื่องที่ไม่ปรากฏตัวผู้เล่าเรื่องซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นเสียงเล่าจากมุมมองภายนอกตัวบท โดยเฉพาะการเล่าเรื่องจากมุมมองภายในตัวบทจะมีผู้ฟังเป็นตัวละครในเรื่อง โดยจะปรากฏการใช้คำเรียกผู้ฟังเป็นระยะ ดังตัวอย่างเสียงเล่าของกามนิดที่เล่าเรื่องราวของตนถวายพระพุทธรเจ้าในห้องโถงช่างปั้นหม้อ ซึ่งจะปรากฏการเรียกผู้ฟังคือพระพุทธรเจ้าในขณะที่เล่าเรื่องเป็นระยะ เช่น “ดูก่อนท่านอาคันตุกะผู้เจริญ” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น.18) หรือ “ดูก่อน ภารตา” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 38)

ใน *จุฬาทริศูณ* แม้ว่าพนมเทียนได้เลือกใช้กลวิธีการเล่าเรื่องหลักจากมุมมองภายนอกตัวบท คือเป็นการเล่าผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องซึ่งไม่มีตัวตน แต่เป็นเพียงเสียงเล่าที่อยู่นอกตัวบทซึ่งเปรียบเสมือนผู้รู้เหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในเรื่อง แต่ในขณะเดียวกัน ในการเล่าเรื่องบางตอน พนมเทียนก็ได้แทรกกลวิธีการเล่าเรื่องที่มีลักษณะเป็นเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องที่เปรียบเสมือนว่ามีตัวตน โดยมีผู้ฟังเรื่องเล่านั้นปรากฏตัวอยู่ในตัวบทด้วยการใช้คำเรียกผู้ฟัง คล้ายคลึงกับการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครในเรื่อง *กามนิด* ดังเช่นในตอนต้นเรื่องมีการเล่าเรื่องที่ปรากฏเสียงของผู้เล่าเรื่องซึ่งกำลังเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นด้วยการใช้คำเรียกผู้ฟัง (ซึ่งไม่ได้ระบุตัวผู้ฟังชัดเจน) ดังนี้

ท่านผู้เจริญ ! ท่านพร้อมแล้วมิใช่หรือ ? โสตท่านเปิดกว้าง
พอที่จะสดับฟังข้าฯ แล้วมิใช่หรือ ? อา ! อย่าด่วนผ่านข้าฯ ไปเสียก่อน อย่า
ด่วนยืมหยันหรือประณามข้าฯ เสียก่อน ข้าฯ กำลังอุทธานไว้ ข้าฯ กำลัง
สะกดท่านไว้ด้วยมนต์พิลาส ! จงเคลิ้มภวังค์ และคล้ายเข้าสู่ความฝัน ด้วย
ว่าข้าฯ มีกำลังจะนำท่านไปประสบกับสิ่งหนึ่ง ซึ่งแล้วแต่ท่านจะพึงพอใจ
อบอุ่นเหมือนแสงอรุณ อบอุ่นละมุนดังกลีบกุหลาบ และเย็นซาบประหนึ่ง
น้ำตาสวรรค์ ! ...

(พนมเทียน, 2528, น. 17)

การใช้กลวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวนี้ พนมเทียนมิได้ใช้เฉพาะในเรื่อง *จุฬาทริศูณ*
เท่านั้น แต่ยังนำมาใช้ในนวนิยายเรื่อง *คิวดา - ราตรี* ซึ่งเป็นจินตนิยายขนาดยาวเรื่อง
สำคัญและโดดเด่นอีกเรื่องหนึ่งของเขาที่สร้างสรรค์เรื่องราวด้วยการใช้ฉากและ
บรรยากาศของอินเดียโบราณ ในนวนิยายเรื่อง *คิวดา - ราตรี* พนมเทียนได้พัฒนาการเล่า
เรื่องด้วยการสร้างผู้เล่าเรื่องที่ปรากฏ “เสียงเล่า” พุดคุยกับผู้ฟังในตอนต้นและตอนท้าย
ของเรื่องแทบทุกบท และบางบท เสียงเล่านี้อาจปรากฏอยู่ในตอนใดตอนหนึ่งของบทด้วย
(รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2553, น. 165) กลวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวนี้เป็นการดึงผู้อ่านให้เข้าไป
มีส่วนร่วมกับการเรื่องราวในเรื่อง ทำให้มีลีลาแบบนิทานที่มีผู้เล่าเล่าสู่กันฟัง และสร้าง
บรรยากาศความเป็นวรรณคดีโบราณ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2553, น. 166) กลวิธีดังกล่าวนี้
อาจกล่าวได้ว่า พนมเทียนน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากกลวิธีการเล่าเรื่องใน *กวมนิต* โดยได้
นำมาใช้ในการประพันธ์นวนิยายยุคแรกคือ *จุฬาทริศูณ* และได้พัฒนามาใช้เป็นกลวิธีการ
เล่าเรื่องในนวนิยายขนาดยาวที่มีแนวเรื่องเกี่ยวกับอินเดียโบราณในเวลาต่อมาด้วย จน
น่าจะเป็นลีลาการเล่าเรื่องเฉพาะตัวลีลาหนึ่งในการประพันธ์จินตนิยายแนวนี้ของพนม
เทียน

ข. ลีลาการใช้ภาษา แม้จะเป็นเรื่องที่แตกต่างจากรรณคดีต่างประเทศ แต่ภาษาที่ใช้ใน *กามนิด* ก็เป็นภาษาไทยที่ผู้แปลทั้งสองคนคือ เสฐียรโกเศศ – และนาคะประทีปได้คัดสรรอย่างประณีตบรรจง เสฐียรโกเศศได้กล่าวไว้ในแถลงเรื่อง *กามนิด* ว่า ในการแปลเรื่องนี้เป็นภาษานั้น ท่านได้พยายามเลือกหาคำไทยที่เหมาะสมกับคำในภาษาอังกฤษ และเมื่อแปลเสร็จแล้วนาคะประทีปได้เป็นผู้ขัดเกลาภาษาไทยอีกครั้งหนึ่ง “การที่หนังสือ *กามนิด* สำเร็จเป็นภาษาไทยได้อย่างงดงาม ตามซึ่งมีผู้ชมว่า ไพเราะ เป็นสำนวนไทยแท้ อ่านราบรื่นเหมือนได้ดื่มน้ำเย็นที่ใสแจ้ว ไม่มีสิ่งอื่นที่มันเมาเจือปน ก็เพราะนาคะประทีปได้พยายามกลาสำนวนภาษาไทยของข้าพเจ้าอย่างเต็มฝีมือ ได้เลือกหาคำมาใช้ได้เหมาะสมเป็นอย่างที่ภาษาอังกฤษว่า ‘คำเหมาะสมในที่ที่เหมาะสม’” (เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, แถลงเรื่อง) ดังนั้น นักวรรณคดีจึงต่างยกย่อง *กามนิด* ว่าเป็นวรรณคดีไทยที่ใช้ภาษาไทยได้อย่างงดงาม ดังเช่นที่สุจิตรา จงสถิตยัวัฒนา (2551, น. 7) กล่าวว่า “เราจะเห็นความวิจิตรบรรจงในการเลือกสรรคำมาแปลให้ไพเราะอย่างสละสลวย ทั้งยังตั้งใจให้เกิดลักษณะของ ‘ร้อยแก้ว’ อันมีการส่งเสียงสัมผัสในลักษณะที่ใกล้เคียงกับฉันทลักษณ์ ‘ร้อยยาว’ โดยมีสัมผัสบังคับครบครัน”

ดังจะขอยกตัวอย่างลีลาภาษาที่มีการคัดสรรคำที่ใช้อย่างประณีตใน *กามนิด* ที่แม้จะเป็นร้อยแก้ว แต่ก็เป็นการใช้ภาษาที่อุทิศไปด้วยเสียงสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ รวมถึงมีการใช้ภาษาจินตภาพและความเปรียบทั้งตรงตาม ตอนที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้อยู่ในบทที่ 1 ของเรื่องคือ *พระพุทธเจ้าเสด็จกลับเบญจคีรีนคร* ซึ่งเป็นการพรรณนาธรรมชาติยามเย็น ดังนี้

ขณะพระองค์เสด็จมาใกล้เบญจคีรีนครคือราชคฤห์เป็นเวลาจวน
สิ้นทิวาวาร แดดในยามเย็นกำลังอ่อนลงสู่สมัยใกล้วิกาล ทอแสงแผ่ซ่านไป
ยังสาทิเกษตร แลละลือเห็นเป็นทางสว่างไปทั่วประเทศสุดสายตา ดู

ประหนึ่งมีหัตถ์ทิพย์มาปกแผ่อำนวยสวัสดิ เบื้องบนมีกลุ่มเมฆเป็นคลื่น
ซ้อนซับซ้อนเป็นทิวแถว ต้องแสงแดดจับเป็นสริระยับแวบแววประหนึ่ง
เอาทรายทองไปโปรยปราย เลื่อนลอยลิว ๆ เรี่ย ๆ รายลงจดขอบฟ้า
ชาวนาและโคกเมื่อยล้าด้วยตรากตรำทำงาน ต่างพากันดุ่ม ๆ เดินกลับ
เคหสถาน เห็นไร ๆ เงามูไม่อันโดดเดี่ยวอยู่คนเดียว ก็ยียาวออกมาทุก
ที ๆ มีขอบปริมณฑลเป็นรัศมีแห่งสิริรุ่ง

(เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 3-4)

ใน *จุฬาทริศูณ* พนมเทียนได้เลือกสรรคำมาใช้เป็นอย่างดีทั้งเพื่อความไพเราะ
ทางเสียงและเพื่อสื่อความหมาย ด้วยการใช้ภาษาจินตภาพ การอุปมา การเปรียบเทียบ
รวมถึงการใช้สำนวนโวหารการพรรณนาที่ประณีต ทั้งนี้เพื่อสื่อความหมายทางอารมณ์
และความหมายทางความคิดให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่าน ซึ่งจะพบว่าเป็นลีลาการใช้ภาษาใน
ลักษณะเดียวกับเรื่อง *กวมนิต* ดังเช่น ลีลาการใช้ภาษาด้วยการเปรียบเทียบท้องฟ้าที่
ประดับด้วยอัญมณีสรรพกัณฐะมีวิเศษมาเนรมิตไว้ คล้ายกับบทพรรณนาธรรมชาติในบท
เปิดเรื่อง *กวมนิต* ข้างต้นดังนี้ “ท้องฟ้าค่อย ๆ ปรากฏแสงมุกดา ราวกับมีมือวิเศษมาแต้ม
แต่งไว้” (พนมเทียน, 2528, น. 33)

อีกตัวอย่างหนึ่งของลีลาการใช้ภาษาใน *จุฬาทริศูณ* โดยเฉพาะในบทพรรณนา
ธรรมชาติในบทนำเรื่อง เห็นได้ชัดเจนว่าพนมเทียนตั้งใจใช้ภาษาอย่างประณีตด้วยการสร
คำทั้งเสียงสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะในแต่ละวรรคคล้ายการเขียนร้อยแก้วที่มีท่วงทำนอง
คล้ายกับ “ร้อยยาว” ที่ไม่เคร่งครัด รวมถึงการใช้คำแสดงจินตภาพแสง สี เสียง คล้ายกับ
ลีลาภาษาใน *กวมนิต* เป็นอย่างยิ่ง ดังนี้

อุษาโยคเยยมฟ้าบุรพทิศอยู่ไร ๆ หริตหรีงระงมไพรพนัสพร้อม
อยู่แข็งแซ่ วังเวง สงัดเจียบยะเยียบเย็นทุกหยอมหญ้า หยาดน้ำตาสวรรค์
พรหมพร่างมิหยุดหย่อน ลมอ่อนเคยอ้อยอิงสีพวนชะงัดและหยุดยั้งดู
ประหนึ่งเป็นलगประหลาดเห็นปรากฏ พระจันทร์ก็สลดสาดแสงดูซึ้งเศร้า
อยู่เหนือชอกไศลผา บรรยากาศสงบ สรรพสิ่งซบสลับสิ้น แต่ไออันจาง !
เหนือตฤณชาติจอันมีกลิ่นระรวยริน บนหน้าผานั้นชินาพื้นหญ้าก็เอนลู่
เอนยับยะยวบ ด้วยแรงกระเสือกกระสนโลหิตปนติดแต้มทุกเส้นใบ
ปรากฏเป็นทางไปจนใกล้ชะง่อนหินและเงี้ยวอันสูงลิบ แสงเดือนทอ
ระยิบจรัสอันเลื่อนรางอยู่พร่างพราวราวเงินยวง ระคนดวงโลหิตดาด
กระเซ็นทั่วสรรพางค์ ร่างนั้นคืบคลานกระเสือกด้วยฤทธิ์มานะ และแล้วก็
ซบยะยวบสะอึกสะอื้นเพราะอ่อนแรง

(พนมเทียน, 2528, น. 15)

นอกจากนั้น ใน *จุฬาทรีศูณ* ยังพบว่ามีการเล่นสำนวนโวหารจาก *กามนิด* อีก
ด้วย ดังจะขอยกตัวอย่างการพรรณนาใน *จุฬาทรีศูณ* ที่เห็นได้ว่าคล้ายคลึงกับ *กามนิด*
มากดังนี้

แสงจันทร์นวลเศร้าสาดสลับลงมาอาบวังสะท้อนกลับเป็น
ประกายเลื่อมมันระยิบ แพร่ศมีราง ๆ ขึ้นมายังหน้าผาสูงลิบ วังเวงเจียบ
เยียบเป็นนัยแล้ว ลมพลอยสงบจักจั่นเรไรสงบสิ้น ดูไม่มีแก่ใจจะทำเสียง
หยาดน้ำค้างหยดกระทบใบพฤษ์เฝาะ ๆ เป็นหยาดน้ำตาสวรรค์
ธรรมชาติรอบข้างสลดหมดความคະนองทุกสิ่งทุกอย่าง

(พนมเทียน, 2528, น. 150)

ข้อความข้างต้นเป็นการพรรณนาธรรมชาติที่สอดคล้องกับความตายของ อริยวรรตในตอนจบเรื่อง ซึ่งลีลาการใช้ภาษาในตอนนี้เมื่อเปรียบเทียบกับ *กามนิต* พบว่ามีลีลาการใช้ภาษาล้ำคลึงกับบทพรรณนาธรรมชาติอันสอดคล้องเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานในบทที่ 43 *มหาปรินิพพาน* เป็นอย่างยิ่งดังนี้

อนิจจา ! แสงเดือนเพ็ญส่องกระจ่างจับพระพักตร์อยู่เมื่อกี้ก็จาง
ซีดขมุกขมัวลง ท้องฟ้าสลัวมัวยับยั้งครีမ် อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจ น้ำค้าง
หยดเฉพาะ ๆ เป็นหยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกกรั้วร่วงพู่เป็นสายสหัส
ธาราสรงพระพุทธสรีระ จักจั่นเรไรส่งดเจียบ ดูไม่มีแกใจจะทำเสียง
ธรรมชาติรอบข้างต่างสลดหมดความคະนองทุกสิ่งทุกอย่าง

(เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป, 2534, น. 259)

บทพรรณนาธรรมชาติอันสอดคล้องข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า พนมเทียนได้เลียนลีลาการใช้ภาษามาจาก *กามนิต* ดังที่ได้กล่าวถึงแสงจันทร์ที่มัวสลัว บรรยากาศที่เจียบสงัดไร้เสียงแมลงกริรร้อง รวมทั้งการเปรียบเทียบหยาดน้ำค้างที่ตรงกันว่าเป็น “หยาดน้ำตาแห่งสวรรค์” ที่หลั่งลงมาบนผืนโลก รวมทั้งการให้ภาพบรรยากาศที่เจียบสงัดสงบ วังเวง เศร้าสร้อยและเย็นเยือกในหัวใจ แสดงความอาลัยถึงบุคคลของโลกที่จากไปเป็นความตั้งใจของพนมเทียนที่ต้องการใช้ลีลาภาษาเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสะเทือนใจอย่างลึกซึ้งที่โลกต้องสูญเสียเจ้าชายอริยวรรตในครั้งนี้ไป ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของโลกเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานใน *กามนิต*

ใน *จุฬาทรีศุณ* ยังปรากฏการใช้คำบางคำซึ่งเห็นได้ว่าเป็นคำที่นำมาจาก *กามนิต* โดยเฉพาะการใช้คำว่า *หยาดน้ำตาสวรรค์* หรือ *น้ำตาสวรรค์* ซึ่งเป็นคำที่พบว่าพนมเทียน

ใช้ในนวนิยายเรื่องนี้เมื่อพรรณนาถึงน้ำค้างหรือความชื้นเย็นที่หยาดหยดลงสู่พื้นโลก ดังตัวอย่าง

อุษาโยคเยี่ยมฟ้าบุรพทิศอยู่ไร ๆ หรีดหึ่งระงมไพโรพณสพพร้อม
อยู่แฉ่แข็ง วังเวง สดเจียบยะเยียบเย็นทุกหย่อมหญ้า หยาดน้ำดาวรรค์
พรมพร่างมิหยุดหย่อน

(พนมเทียน, 2528, น. 15)

ข้าฯ มีกำลังจะนำท่านไปประสบกับสิ่งหนึ่ง ซึ่งแล้วแต่ท่านจะพึง
พอใจ อบอุ่นเหมือนแสงอรุณ อ่อนละมุนดังกลีบกุหลาบและเย็นซาบ
ประหนึ่งน้ำดาวรรค์ !

(พนมเทียน, 2528, น. 17)

นอกจากนั้น ยังพบการใช้คำศัพท์ในลักษณะของการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ เช่น การใช้คำว่า ตฤณชาติ สกุนชาติ ผีว รวมทั้งมีการแทรกบทหรือยกรองประเภทกาพย์บังเข้ามาในเรื่อง 7 บท โดยเป็นบทขับร้องของชัตติยะราเชนทร์ อนุชาของอริยวรรตในตอนที่กำลังปลอมตัวเป็นสามัญชนลอบเข้าเมืองพาราณสีเพื่อไปสืบหานางในฝันของอริยวรรตด้วย ดังตัวอย่าง

อ้า ! พระผู้ทรงเดชา ที่พระประเวศมา
ด้วยพระประสงค์อันใด
ไรรู้ชาติขาดทั้งราชย์ บรรลึงกรัณต์อำไพ
จรไปจุจเช่นจันทาล

เสวยทุกข์ทรมานกันดาร ยากแค้นขมขาน
สิ่งใดเป็นพระประสงค์¹

(พนมเทียน, 2528, น. 39)

การใช้ภาษาที่เน้นวรรณศิลป์ของการใช้ภาษาอย่างพิริยพรายที่พนมเทียนใช้ในการประพันธ์ *จุฬาทรีคุณ* นี้เห็นได้ถึงความตั้งใจที่จะใช้ให้มีลีลาคล้ายกับการใช้ภาษาในวรรณคดีโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะให้เป็นภาษาร้อยแก้วเชิงกวีนิพนธ์ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าพนมเทียนน่าจะมียุทธศาสตร์การใช้ภาษาของ *กามนิต* เป็นต้นแบบ

ดังได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนี้ จึงสรุปได้ว่านวนิยายแปลเรื่อง *กามนิต* ได้มีอิทธิพลต่อนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* ของพนมเทียนซึ่งไม่เพียงเฉพาะการนำชื่อของสถานที่จุฬาทรีคุณที่กล่าวถึงไว้ใน *กามนิต* มาตั้งเป็นชื่อนวนิยายเท่านั้น แต่ยังปรากฏอิทธิพลในด้านการขยายความสำคัญของจุฬาทรีคุณให้เพิ่มขึ้นจนมีความสำคัญต่อโครงเรื่อง ตลอดจนอิทธิพลในด้านฉากและบรรยากาศของเรื่อง รวมทั้งอิทธิพลด้านลีลาการประพันธ์ คือ การใช้กลวิธีการเล่าเรื่องและกลวิธีทางภาษา

ต่อไปผู้เขียนจะได้กล่าวถึงอิทธิพลของวรรณคดีไทยอีกหนึ่งเรื่องคือ *ลิลิตพระลอ* ที่มีต่อนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ*

2. อิทธิพลของลิลิตพระลอในจุฬาทรีคุณ

ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต (2559, น.64) กล่าวว่า เรื่อง *ลิลิตพระลอ* เป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในโลกวรรณศิลป์ไทย ในฐานะต้นแบบวรรณกรรม ต้นแบบเหตุการณ์ ต้นแบบตัวละคร ต้นแบบสำนวนภาษาและต้นแบบการ

¹ จัดวรรคตามที่ปรากฏในต้นฉบับ

ประพันธ์ ซึ่งจากผลการศึกษาของชลดา เรื่องรักษ์ลิตพบว่าเป็นต้นแบบของ *ลิลิตพระลอ* ดังกล่าวทำให้เกิดวรรณกรรมใหม่ ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นวรรณกรรมเล่าเรื่องพระลอซ้ำ วรรณกรรมเล่าเรื่องพระลอที่ดัดแปลงขึ้นใหม่ วรรณกรรมที่นำอนุภาคใดอนุภาคหนึ่งของ *ลิลิตพระลอ* ไปขยายความ และวรรณกรรมที่หยิบยืมตัวละครบางตัวหรือเหตุการณ์บางเหตุการณ์หรือสำนวนภาษาบางสำนวนในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ไปใช้ในเรื่องของตนเองแต่งขึ้นใหม่ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิต, 2559, น. 64)

แม้พนมเทียนจะไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลการแต่ง *จุฬาทรีคุณ* มาจาก *ลิลิตพระลอ* เหมือนกับที่กล่าวถึงเรื่อง *กามนิต* แต่เมื่ออ่านจินตนิยายเรื่องนี้อีกครั้ง ผู้เขียนพบว่านอกจากเรื่อง *กามนิต* ซึ่งมีอิทธิพลต่อการแต่ง *จุฬาทรีคุณ* ดังที่กล่าวมาแล้ว วรรณคดีเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ก็น่าจะมีอิทธิพลต่อพนมเทียนในการแต่งจินตนิยายเรื่องนี้อีกเรื่องหนึ่งด้วยเช่นกัน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของ *จุฬาทรีคุณ* พบว่าพนมเทียนน่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก *ลิลิตพระลอ* ดังนี้

2.1 โครงเรื่องโศกนาฏกรรมที่จบด้วยความตายของตัวละครเอกเพราะเป็นศัตรูกันทางการเมือง

ในขั้นตอนของการวางโครงเรื่อง พนมเทียนเล่าถึงความตั้งใจว่าจะสร้าง *จุฬาทรีคุณ* ให้เป็นจินตนิยายแนวรักโศก ดังที่เขาได้เล่าว่า “เนื้อหาของเรื่องก็น่าจะเป็นเรื่องจินตนิยายในยุคโบราณกาล (ก่อนพุทธกาล) เกี่ยวกับเรื่องรักหวานเศร้าของเจ้าหญิง-เจ้าชาย หรือชนชั้นกษัตริย์ อันมีเรื่องการศึกษาสงครามรบ ๆ รัก ๆ เข้ามาเป็นแนวเดินเรื่อง” (พนมเทียน, 2557, น. 229) พนมเทียนได้สร้างโครงเรื่องหลักของ *จุฬาทรีคุณ* ให้เป็นเรื่องราวของกษัตริย์หนุ่มแห่งแคว้นมคธ นามว่าอริยวรรต ผู้มีความมั่นใจในฝีมือการรบของตนว่าสามารถเอาชนะกษัตริย์ทุกแคว้นได้ และมุ่งหวังที่จะทำศึกเพื่อรวบรวมดินแดนต่าง ๆ ของชมพูทวีปเข้าเป็นหนึ่งเดียว แต่ขณะที่กำลังจะยাত্রาทัพเข้าตีเมือง

พารานีส เขาได้ตั้งค่ายพักพลอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคานอกเมือง ในราตรีหนึ่งเขาได้ฝันถึงหญิงสาวลึกลับผู้หนึ่ง ซึ่งต่อมาเขาจึงได้รู้ว่าเธอคือดารา-rayพิลาส ผู้เป็นธิดาของพระเจ้ากรุงพารานีสแห่งแคว้นกาสิซึ่งนับเป็นศัตรูกันในศึกสงคราม เมื่อทั้งสองรักกันจึงเป็นเหตุให้ดารา-rayพิลาสต้องถูกประหาร ณ จุฬาทรีคุณเพราะความผิดที่ไปรักกับผู้เป็นศัตรูทางการเมืองเช่นเดียวกับเจ้าหญิงดารา-rayมารดาของเธอ ส่วนอริยวรรตซึ่งแม้จะเป็นกษัตริย์ผู้มีความสามารถในการรบ แต่ในที่สุดเขาก็ต้องพ่ายแพ้สิ้นชีพในสนามรบ ณ กรุงพารานีส และถึงแก่ความตายที่ริมฝั่งจุฬาทรีคุณ อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุความตายของตัวละครเอกหญิงและชายซึ่งรักกันมากนี้มีเหตุมาจากความเป็นคู่ขัดแย้งทางการเมืองนั่นเอง

หากพิจารณาอย่างผิวเผิน ผู้อ่านอาจจะรู้สึกวุ่นวายใจกับเนื้อเรื่องของ *จุฬาทรีคุณ* กับ *ลิลิตพระลอ* มีความต่างกันมาก กล่าวคือเรื่อง *ลิลิตพระลอ* เป็นเรื่องของพระลอ กษัตริย์หนุ่มแห่งเมืองสรวงที่เดินทางเข้าไปในดินแดนของศัตรู เพื่อไปพบพระเพื่อนพระแพง สองพี่น้องแห่งเมืองสรวง ซึ่งเป็นเมืองคู่ศึกสงครามมาตั้งแต่รุ่นพระราชบิดาของพระองค์ และความเป็นศัตรูทางการเมืองนี้ส่งผลให้ตัวละครเอกทั้งหมดรวมทั้งพี่เลี้ยงของทั้งสองฝ่ายก็ต้องสิ้นชีพไปพร้อมกันในตอนท้ายของเรื่อง แต่หากพิจารณาโครงสร้างระดับลึกของเรื่อง ก็จะพบว่าทั้งสองเรื่องนี้มีเหตุการณ์หลักที่ตรงกัน ดังนี้

1. พระเอกเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ใน *ลิลิตพระลอ* กล่าวถึงพระลอว่าเป็นกษัตริย์ผู้มีบุญยิ่งใหญ่ ส่วน *จุฬาทรีคุณ* กล่าวถึงอริยวรรตว่าเป็นกษัตริย์แห่งแคว้นมคธผู้เก่งกล้าในการรบ ดังที่ผู้เล่าเรื่องมักกล่าวถึงอริยวรรตว่าเป็น “จอมกษัตริย์” “อธีราชา”
2. พระเอกกับนางเอกเป็นชนชั้นกษัตริย์ต่างเมืองที่เป็นศัตรูกัน ใน *ลิลิตพระลอ* เมืองสรวงของพระลอและเมืองสรวงของพระเพื่อนพระแพงเป็นศัตรูกันมาตั้งแต่ปางบรรพ์ เช่นเดียวกับใน *จุฬาทรีคุณ* แคว้นมคธของอริยวรรตและแคว้นกาสิซึ่งมีเมืองพารานีสเป็นเมืองหลวงของดารา-rayพิลาสต่างเป็นศัตรูคู่สงครามกันมาตั้งแต่บรรพกาล ซึ่งเป็นผลให้เกิดความขัดแย้งกันของสองเมือง

3. ความงามเป็นบ่อเกิดให้พระเอกเกิดความรักนางเอกก่อนที่จะได้เห็นหน้ากัน ใน *ลิลิตพระลอ* พระลอหลงใหลในความงามของพระเพื่อนพระแพงจากการได้ฟังคนขับขอยอโฉมนางจนเกิดความรัก และมีความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะได้ไปพบพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรอง ส่วน *จุฬาทรีकुณ* เจ้าชายอริยวรรตฝันถึงเจ้าหญิงดาราายพิลาสผู้มีความงามเป็นเลิศ จึงมีความปรารถนาที่จะได้พบหน้าและเกิดความรักก่อนที่จะได้พบกัน

4. พระเอกกับนางเอกตายในตอนจบเพราะปัญหาจากความขัดแย้งทางการเมืองของทั้งสองฝ่าย ใน *ลิลิตพระลอ* ความตายของตัวละครเอกคือพระลอ พระเพื่อน และพระแพงเกิดจากความแค้นของเจ้าย่าของพระเพื่อนพระแพง เพราะพระสวามีของเจ้าย่าถูกท้าวแมนสรวงพระราชนิพิตาของพระลอประหารในการศึกสงคราม เจ้าย่าจึงแค้นพระลอด้วยการสั่งให้ทหารมารุมฆ่า ส่วนใน *จุฬาทรีकुณ* ดาราายพิลาสนางเอกของเรื่องถูกลงโทษให้สังเวยชีวิตในสายน้ำจุฬาทรีคุณเพราะความผิดที่เธอมอบความรักให้แก่ อริยวรรต กษัตริย์แห่งแคว้นมคธซึ่งถือว่าเป็นศัตรูของแคว้นกาสิ ส่วนอริยวรรตพระเอกของเรื่องก็ต้องสิ้นชีวิตในศึกสงครามที่จุฬาทรีคุณเช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่า การเลือกโครงเรื่องของ *จุฬาทรีคุณ* ที่พนมเทียนกำหนดให้เป็นเรื่องราวโศกนาฏกรรมความรักที่จบลงด้วยความตายของตัวละครเอกอันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองนี้ นับเป็นความตั้งใจที่จะผูกโครงเรื่องเพื่อให้เกิดความซาบซึ้งสะท้อนอารมณ์ของผู้อ่าน ดังเช่นที่เคยปรากฏมาแล้วใน *ลิลิตพระลอ* ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีโครงเรื่องเป็นโศกนาฏกรรมที่จบเรื่องด้วยความตายของตัวละคร อันนับได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของโครงเรื่องของเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ที่ไม่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น

อนึ่ง การจัดให้ *ลิลิตพระลอ* เป็นโศกนาฏกรรมนี้ มิใช่เพราะเป็นเรื่องที่ตัวละครต้องพบกับความตายในตอนท้ายเรื่องเท่านั้น ดังที่ดวงมน จิตรจันค์ (2546, น. 53) อธิบายลักษณะความเป็นโศกนาฏกรรมของเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ว่า มิใช่เพียงเพราะเรื่อง *ลิลิตพระลอ* จบลงด้วยความตาย แต่เป็นวรรณคดีที่แสดงความประหวั่นพรั่นพรึงและสลด

สังเวชเพื่อเตือนสติมนุษย์ว่า ชีวิตที่น่าชื่นชมไม่จำเป็นต้องเป็นชีวิตที่ไม่เคยทำอะไรผิดเลย แต่ชีวิตที่มีคุณค่าคือชีวิตที่กล้าพอจะรับผิดชอบในความผิดพลาดอันเกิดจากการกระทำของตน

แม้ว่าลักษณะนิสัยของเจ้าชายอริยวรรตอาจจะไม่ได้มีความซบซึ้งลึกซึ้งเท่ากับพระลอ แต่การกระทำของเขาก็มีความขัดแย้งกันในตัวเองหลายเรื่อง และบางเรื่องก็มาจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดบกพร่องของเขา ดังเช่นการที่เขาต้องการทำศึกสงครามนั้น เขากล่าวว่าเป็นไปเพื่อให้เกิดสันติ ซึ่งดูจะเป็นความปรารถนาที่ขัดแย้งกัน ดังที่เขาเรียกว่า “ที่ข้าฯ ยาดราหัพมาครั้งนี้ ก็เพื่อจะค้นหาเผ่าพันธุ์มคธ แห่งบรรพบุรุษของข้าฯ ที่แตกฉานชานเข็นออกไปทั่วทุกสารทิศ เมื่อศึกอารยันในครั้งกระโน้น และเพื่อประศาสน์ สันติให้แก่มพทวิป” (พนมเทียน, 2528, น. 23) ซึ่งขัดตีสวรรคตของเขาคือ “ดูรา อธิราชผู้ใฝ่ในสันติ ก็ที่อาณาจักรมา บ้างแล้วที่ท่นขี้เสีย ก็แผ่นดินบ้างแล้วที่ท่นทำลาย สันติที่ท่นเรียกร้องอยู่หนใด?”

ความผิดพลาดของอริยวรรตอยู่ที่ความมั่นใจในตัวเองในฐานะกษัตริย์นักรบผู้ยิ่งใหญ่ที่จะต้องปราบปรามแคว้นต่าง ๆ ให้ราบคาบ เมื่อเขาเกิดความรักกับเจ้าหญิงดรรายพิลาสพระราชธิดาแห่งเมืองพาราณสี ความรักอันแท้จริงก็น่าจะทำให้เขายุติความคิดที่จะก่อสงครามเพราะดรรายพิลาสเป็นเจ้าหญิงแห่งเมืองศัตรู แต่ก็ได้เป็นเช่นนั้น เขากลับเดินหน้าทำศึกเพื่อปราบแคว้นกาสีต่อไปตามความประสงค์ แมื่อดรรายพิลาสจะขอให้เขายุติความตั้งใจ ดรรายพิลาสจึงตัดสินใจที่จะเลือกบ้านเมืองมากกว่าความรักโดยการจากลาเขาไป ซึ่งดรรายพิลาสมองว่าเขาเป็น “จักรพรรดิผู้ฉลาด” มิได้เห็นว่าเขาเป็นจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่เหมือนที่เขาภาคภูมิใจในตัวเอง ดังที่ดรรายพิลาสกล่าวแก่เขาว่า “หม่อมฉันยอมเข้าพิธีอุปภิเษกเสีย ยังดีกว่าที่จะยอมอยู่กับพระองค์ ผู้ซึ่งคิดจะเหยียบแคว้นกาสี อันเป็นมาตุภูมิของหม่อมฉัน อริยวรรต จักรพรรดิผู้ฉลาด ! เราจะไม่มีวันร่วมทางกันได้เลยหากพระองค์ยังมีพระทัยฉลาดและเหี้ยมโหดพอที่จะฆ่าชาวกาสี

ทุกคนได้ ชีวิตราษฎรของหม่อมฉันทุก ๆ คนมีค่าเสียยิ่งกว่าความรักอย่างไร้สติของฝ่าพระบาทเสียอีก” (พนมเทียน, 2528, น. 116)

เมื่อดารา-ray พิลาสจากไป เขากลับใช้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผลตัดสินใจที่จะอุปภิเชกกับเจ้าหญิงอาภัสราผู้ซึ่งพระราชบิดาหมั้นหมายไว้ ทั้ง ๆ ที่เขารู้ดีว่าอาภัสราเป็นคู่รักของขัตติยราชชนทร่อนุชาของเขา ซึ่งในตอนแรกเขาตั้งใจที่จะให้ทั้งสองได้ครองรักกัน นอกจากนั้น เขายังให้คนไปปรับตัวอาภัสราเข้ามาเข้าพิธีอุปภิเชกกับเขาที่สนามรบ ทั้ง ๆ ที่มีผู้แย้งว่าเขากำลังทำผิดจารีตประเพณี แต่เขาก็กังัดตัดสินใจกระทำตามความคิดของเขาต่อไปโดยไม่ฟังคำทัดทานของผู้ใด ที่ผู้เขียนกล่าวว่าเป็นการตัดสินใจผิดพลาด ทั้งเรื่องการแต่งตั้งเจ้าหญิงอาภัสราเป็นราชินีของเขา และการทำศึกกับแคว้นกาสซึ่งเป็นแผ่นดินเกิดของดารา-ray พิลาส ก็เพราะว่าในเวลาต่อมาดารา-ray พิลาสได้เปลี่ยนใจหนีออกจากเมืองพาราณสีกลับมาหาเขาด้วยพ่ายแพ้แก่ความรักที่เขามีต่อเขา แม้ว่าการมีความรักกับผู้เป็นศัตรูของบ้านเมืองนับเป็นความผิดขั้นอุกฉกรรจ์ แต่เธอก็เลือกทำตามความต้องการของตนเอง ดังที่เธอกกล่าวว่า “หม่อมฉันหนีการอุปภิเชกมาได้เพียงอึดใจเดียวเท่านั้น หนีสินทุกอย่าง หนีทั้งเสด็จพ่อ หนีจากจุฬาตรีคูณ หนีบ้านเกิดเมืองนอน หนีแม้กระทั่งตัวหม่อมฉันเอง เพื่อมาสู่ความรักอันเปรียบค่ามิได้” (พนมเทียน, 2528, น. 130) ซึ่งหากอริยวรรตไม่วางความด้นตัดสินใจอุปภิเชกกับอาภัสราเสียก่อน เขาก็คงจะได้ครองรักกับดารา-ray พิลาสสมความปรารถนา แต่การณกลับเป็นว่า เมื่อดารา-ray พิลาสรู้ความจริงว่าอริยวรรตได้อุปภิเชกสมรสกับอาภัสราแล้ว เธอจึงผิดหวังและตัดสินใจกลับคืนสู่เมืองพาราณสีทันที แม้จะรู้ว่าเมื่อกลับไปกรุงพาราณสีครั้งนี้ เธอจะต้องถูกตัดสินลงโทษให้กระโจนลงสู่จุฬาตรีคูณดับชีวิตเหมือนกับชนนีของเธอในอดีตก็ตาม

เมื่อดารา-ray พิลาสจากเขาไปอีกครั้ง อริยวรรตจึงตัดสินใจยกทัพเข้าเมืองพาราณสีเพื่อไปติดตามหาเธอ และได้เข้าต่อสู้ในศึกสงครามอย่าง “ไร้สติ” ถึงแม้ว่าเขาจะสังหารเจ้าชายกาฬสิงหะ กษัตริย์เวสาลีแห่งแคว้นวัชชีซึ่งเป็นคู่หมั้นของดารา-ray พิลาส

และขัตติยะราชนทรอนุชาของเขาได้สั่งหารพระเจ้ากรุงพาราณสีแห่งแคว้นกาสิได้สำเร็จ แต่อริยวรรตก็ถูกหอกของทหารเมืองพาราณสีที่ลอบทำร้ายเขาข้างหลังจนได้รับบาดเจ็บสาหัส ในที่สุดเขาก็ไปสิ้นชีวิตอยู่ ณ จุฬาทรีคุณเช่นเดียวกับดาราarayพิลาส

นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* จึงเป็นโศกนาฏกรรมมิใช่เพราะจบเรื่องลงด้วยความตายของตัวละคร แต่นวนิยายเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ความหายนะที่ตัวละครได้พบนั้นเนื่องมาจากความผิดพลาดของตัวละครนั่นเอง เจ้าชายอริยวรรตคิดว่าตนเป็นกษัตริย์ผู้ไม่เคยพ่ายแพ้ เขาพร้อมที่จะทำศึกสงครามเพื่อประกาศความยิ่งใหญ่ของตน แต่เมื่อได้รู้สึกสำนึกถึงหญิงคนรักที่เขาสูญเสียไปในเวลาที่ถูกอย่างถ้าว้าเข้าเฝ้าไปแล้ว ในที่สุดเขาก็ขาด “สติ” ครองใจจนตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ โดยใช้อารมณ์เป็นใหญ่ และต้องสิ้นชีพจากการทำศึกสงครามนั่นเอง ส่วนดาราarayพิลาสก็ให้ความสำคัญแก่ความรักอย่างสูงถึงแม้จะรู้ว่าความรักครั้งนี้ของเธอเป็นความรักที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นศัตรู แต่เธอก็ยังยอมให้ความรักอยู่เหนือเหตุผล ดังที่ตัวบทได้กล่าวย้าให้ดาราarayพิลาสสารภาพว่า “ความรักทำลายทุกอย่าง” ความรักจึงทำลายชีวิตของดาราarayพิลาสจนสิ้นลงเช่นเดียวกับขนิของเธอ อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอกชายและหญิงทั้งคู่ต่างก็ยอมรับในผลการตัดสินใจของตนเองโดยไม่โทษชะตากรรมหรือโทษผู้อื่นและเผชิญหน้ากับความตายอย่างกล้าหาญ

นอกจากนั้น ผลแห่งสงครามยังทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งชีวิตและบ้านเมืองให้ย่อยยับอย่างน่าสลดใจ ดังที่ตัวบทกล่าวถึงผลแห่งสงครามในครั้งนี้ว่า “เกือบจะรุ่งอรุณกาสิพินาศ ! พาราณสีราบเป็นหน้ากลอง...ปฐพีนองเงืงเลือด...แผ่นดินเดือด...เดือนดับ...ดาวกระเด็นหาย พยัคฆ์ร้ายแห่งมครค่านไปท้าวธรณี สมตามประกาศิตของขัตติยะราชนทร...” (พนมเทียน, 2528, น.149) ซึ่งเห็นได้ว่า แม้ความรักที่แท้ก็ไม่อาจเอาชนะความสูญเสียได้ ถ้าหากมนุษย์ยังคงกระหายในการทำศึกสงครามและหลงในความยิ่งใหญ่ของตนเอง ตัวละครในเรื่องนี้ไม่ว่าจะเป็นผู้ชนะหรือผู้แพ้จึงต่างต้องเผชิญกับความสูญเสียอย่างน่าสลดใจ

พนมเทียนได้ปิดท้ายเรื่องด้วยภาพของจุฬาทรีคุณในบรรยากาศที่สงบตามราวกับว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งรองรับความตายของตัวละครเอกหญิงและชายแห่งนี้ได้รับรู้เรื่องราวทุกอย่างที่เกิดขึ้น และให้อภัยความผิดพลาดบกพร่องของตัวละคร ฉากตอนจบของเรื่องจึงให้ความรู้สึกถึงสานตีสุขบังเกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน ดังนี้

กระแสน้ำแห่งจุฬาทรีคุณลอยมาแต่ไกลแสนไกล บางครั้ง
คล้ายจะแผ่วมาจากสวรรค์ บางครั้งก็ดูประหนึ่งจะลอยขึ้นมาจากน้ำเบื้อง
ล่าง...กลิ่นดอกเล็บมือนางอวลชานชลไปทั่วทุกหนทุกแห่ง...ท้องฟ้าเริ่ม
จะสลัวพยับครึ้มไปด้วยม่านหมอกบาง ๆ...

“อริยวรรตผู้ทรยศของข้าฯ เอ๋ย ท่านได้มาแล้วยังสถานที่แห่ง
ความรักนี้ มาเถิด จงมาดื่มความพิศวาสกับข้าฯ ณ ที่นี้ ด้วยว่ารักนั้นได้ให้
อภัยหมดสิ้นแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง”

ลมเย็นกลางน้ำไหวตัวน้อย ๆ และพากันพัดปลิวขึ้นมาสู่หน้าผา
...ประหนึ่งจะกระซิบเป็นคำอภัยให้แก่ซากปราศจากวิญญาณนั้น”

(พนมเทียน, 2528, น. 151)

2.2 การใช้อนุภาคสำคัญบางอนุภาคที่คล้ายคลึงกัน

นอกจากโครงเรื่องที่มีลักษณะเดียวกับ *ลิลิตพระลอ* แล้ว *จุฬาทรีคุณ* ยังมีอนุภาคที่ตรงกันกับใน *ลิลิตพระลอ* อีกอย่างน้อย 2 อนุภาคดังนี้

ก. อนุภาคการปลอมตัวของตัวเอกฝ่ายชายเพื่อเข้าไปในเมืองตัวเอกฝ่ายหญิง ใน *ลิลิตพระลอ* เมื่อพระลอเดินทางไปถึงเมืองสรอง พระลอรวมถึงนายแก้วนายขวัญพี่เลี้ยงที่เดินทางติดตามพระลอมาได้ปลอมตัวเป็นสามัญชนเพื่อมิให้คนในเมืองสรองรู้ตัวตนที่แท้จริง เนื่องจากเมืองสรองเป็นดินแดนของศัตรู การที่พระลอจะเข้าไปอย่างเปิดเผยอาจ

เป็นอันตรายได้ พระลอจึงปลอมตัวเป็นพราหมณ์ชื่อศรีเกศ ส่วนนายแก้วนายขวัญปลอมเป็นพ่อค้าชื่อนายรัตนกับนายราม มีชาวเมืองได้มาต้อนรับด้วยข้าวปลาอาหาร ต่อมาพระลอจึงได้ลอบเข้าไปพบกับพระเพื่อนพระแพงที่เขตตำหนักส่วนตัวของนางทั้งสอง ข้อความร้ายใน *ลิลิตพระลอ* ที่ยกมานี้กล่าวถึงการปลอมตัวเข้าเมืองของพระลอและนายแก้วนายขวัญว่า

เขาถวายนำนัลค่านับ สำหรับโภชนาหาร น้ำอบธรรสรงสวอย พุก
ผ้าเขนยสะอาด ผ้าไหมลาดปรอง ถามสองนายทุกประการ เครื่องภูบาล
แต่งเสร็จ ส่วนสมเด็จพระนเรศวร ท่านแปรเพศเป็นพราหมณ์ ทรงนามเจ้าศรี
เกศ ใครเห็นประเทศมาชม มาแต่สยามภูวนาถ สองนายชาติคฤหัสถ์ ชื่อ
นายรัตนนายราม ปรามกันทั่วทุกคน อย่าลืมตนลืมปาก เพื่อเหตุฝากความ
รัก เขาชักเชิญสองนายและไพร่ ไปลไปยังเหย้าเรือน เลื่อนอาหารเล่าเข้า
เขาว่าเชิญชาวเจ้า พี่น้องมาเอา

(วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1, 2540, น. 441)

ใน *จุฬาทริคูณ* มีอนุภาคการปลอมตัวของตัวละครเอกฝ่ายชายเมื่อเข้าเมืองพาราณสีซึ่งเป็นเมืองศัตรูด้วยเหตุผลเดียวกันกับพระลอใน *ลิลิตพระลอ* คือ เป็นการปลอมตัวเข้าไปในเมืองเพื่อติดตามหาหญิงคนรัก เจ้าชายอริยวรรตปลอมตัวเป็นวิพาหะพราหมณ์ซราจกษบอดข้างหนึ่ง ส่วนขัตติยะราชนทรอนุชาของอริยวรรตปลอมตัวเป็นกัญญะนักขับเพลง ทั้งคู่แฝงตัวเข้าไปในเมือง ในขณะที่กำลังมีขบวนแห่เนื่องในพิธีหมั้นของเจ้าหญิงดารารายพิลาสกับกาสิ่งหะเจ้าเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี และเมื่อขบวนของเจ้าหญิงดารารายพิลาสได้ไปบูชาพระศิวะที่เทวาลัย เกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว เทวาลัยถล่ม วิพาหะพราหมณ์หรืออริยวรรตได้มีโอกาสช่วยชีวิตดารารายพิลาสไว้ได้ พระเจ้ากรุง

พารามสีจึงแสดงความขอบคุณด้วยการให้เขาและอนุชาได้เข้าไปอยู่ในเมือง ต่อมา อริยวรรตในสภาพพราหมณ์แปลงได้ลอบขึ้นไปพบกับดาราarayพิลาสที่ปราสาทของเธอ และได้เปิดเผยตัวตนที่แท้จริงกับดาราarayพิลาส ทั้งคู่ได้พูดคุยฝากรักกันจนเกิดความรักต่อกันอย่างลึกซึ้งในที่สุด

จะเห็นได้ว่า อนุภาคการปลอมตัวของพระเอกใน *อุพาดรีคุณ* นี้มีความคล้ายคลึงกับใน *ลิลิตพระลอ* เรื่องการแปลงเป็นพราหมณ์ และต่อมาจึงมีการลอบเร้นเข้าไปพบนางเอกและเกิดความรักซึ่งกันและกัน

ข. อนุภาคการเสี่ยงน้ำ ในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ฉากเสี่ยงน้ำที่แม่น้ำกาหลงของพระลอนับได้ว่าเป็นจุดพลิกผัน (crisis) ที่สำคัญของเรื่องเหตุการณ์หนึ่ง เนื่องจากพระลอมีความหวั่นไหวในพระทัยมาตลอดนับแต่การเดินทางออกจากเมือง ด้วยต้องเดินทางเข้าไปในดินแดนของศัตรู เมื่อมาถึงแม่น้ำกาหลงก่อนที่จะเข้าเขตเมืองสรอง พระลอจึงได้อธิษฐานเสี่ยงน้ำเพื่อเพิ่มความมั่นใจของตนในการเดินทางครั้งนี้ การเสี่ยงน้ำของพระลอนับเป็นจุดสะเทือนใจของเรื่องและเป็นเหมือนกับการพยากรณ์ล่วงหน้าหรือการเกริ่นการณ (foreshadowing) ถึงชะตากรรมของพระลอที่จะต้องพบเมื่อเข้าเมืองว่า การเดินทางของพระลอจะต้องทำให้พระลอได้เผชิญหน้ากับความตาย ดังข้อความโคลงใน *ลิลิตพระลอ* ต่อไปนี้

มากจะเสี่ยงน้ำ	นองไป ปรีณา
ชื่อน้ำกาหลงไหล	เชี่ยวแท้
ผิวจะคลาไคล	บ รอด คีนนา
น้ำจึ่งเวียนวนแม่	รอดไส้จิงไหล
ครันวางพระโอษฐ์น้ำ	เวียนวน อยู่่นา
เห็นแก่ตาแดงกล	เลือดย่อม

เหตุที่ยระทดทน

ทุกข์ใหญ่ หลวงนา

ถนัดตั้งไม่ร้อยอ้อม

เท่าท้าวทัพบรวง

(วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1, 2540, น. 437)

การเสี่ยงน้ำของพระลอเป็นการเสี่ยงทายเพื่อความมั่นใจ จะเห็นได้ว่าคำอธิษฐานของพระลอเป็นไปในลักษณะการสร้างกำลังใจให้แก่ตนเอง เพราะเป็นการอธิษฐานขอให้แม่น้ำกาหลงไหลตามปรกติธรรมชาติซึ่งน่าจะมีโอกาสมากที่สุด แต่การณ์กลับไม่เป็นไปตามคาด เพราะแทนที่แม่น้ำกาหลงจะไหลตามธรรมชาติดังคำอธิษฐาน แม่น้ำกลับไหลวกกลับและสายน้ำเปลี่ยนสีเป็นสีแดงดั่งเลือด เมื่อประจักษ์ว่าการเดินทางครั้งนี้พระองค์จะต้องพบกับอันตราย แทนที่พระลอจะเปลี่ยนพระทัยแม้จะก่อให้เกิดความผิดหวังจนเกิดความทุกข์ในพระทัยอย่างใหญ่หลวง แต่พระลอกลับเดินทางต่อไปตามที่ตั้งพระทัยไว้ นับได้ว่า การเสี่ยงน้ำเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ความขัดแย้งในพระทัยของพระลอที่มีมาตั้งแต่ต้นเรื่องหมดไป และยังช่วยขับเน้นให้เห็นความหาลูก้าของพระลอได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากหลังจากผลการเสี่ยงทายปรากฏ พระองค์ได้เสด็จไปหาครุฑวณถึงพระมารดา เพราะรู้ว่าพระองค์หมดโอกาสที่จะได้กลับคืนเมืองสรวงแล้ว ต่อจากนั้นพระลอก็ได้แสดงความห่วงใยพระทัยในการเดินทางไปพบพระเพื่อนพระแพงอีกเลย

ใน *จุฬารัตริคุณ* พนมเทียนได้ใช้อุณภาคารเสี่ยงน้ำนี้ในเรื่องเช่นกัน โดยให้อริยวรรตเสี่ยงทายต่อแม่น้ำคงคาก่อนที่จะเข้าตีเมืองพาราณสี ซึ่งอริยวรรตหวังที่จะเข้าไปตามหาตารายพิลาสกลับคืนมา พนมเทียนได้เสนออุณภาคารเสี่ยงน้ำของอริยวรรตดังนี้

“ลำนํ้านี้มีนามว่าคงคา ข้าฯ อริยวรรตจะขอข้ามไปตามรัก หาก
ว่าข้าฯ จะได้กลับมาซึ่งความพิศวาส ขอให้ลำนํ้านี้จงไหลเรื่อยดั่งเดิม ผิดว่า
ข้าฯ จะถึงซึ่งอันเป็นไปแล้วไซ้ แม่คงคาจงเวียนวนให้ประจักษ์แก่ตาเถิด”

จบสุรเสียงแผ่วต่ำนั้น บัดตระลกละแสงน้ำก็หวนซงักและหม่นวน
เป็นเกลียว ประจักษ์อยู่เฉพาะพระพักตร์ของจอมกษัตริย์

อริยวรรตประทับตะลึงนั่ง ชัดตียะราเชนทร์เปล่งอุทานด้วย
ความตกพระทัยสุดขีด

“เสด็จพี่!”

จักพรรดิหนุ่ม ยกพระหัตถ์ขึ้นลูบพระพักตร์ซ้ำ ๆ พลาญพุง
กายขึ้นประทับยืน

“ชัดตียะ!”

สุรเสียงแผ่วลอดออกมาจากเสียงลมครวญ อุปราชนแห่งมคอโธ
เข้ากอดเชษฐาแน่น กรรแสงให้เป็นครั้งแรกแห่งพระชนม์ของวัยชาติรี

(พนมเทียน, 2528, น. 141)

การอธิษฐานของอริยวรรตในการเสียน้ำแม่คงคาข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีลักษณะ
เหมือนกับการเสียน้ำของพระล่อที่แม่น้ำกาหลงทุกประการ ทั้งในแง่คำอธิษฐานของ
อริยวรรตที่ขอให้น้ำคงคาไหลตามปรกติถ้าหากประสบความสำเร็จจะได้ดาราวย
พิลาสกลับคืนมา แต่ผลของการเสียน้ำกลับไม่เป็นไปตามความคาดหวัง คือแม่น้ำคงคา
ไหลวกกลับต่อหน้าทันที อย่างไรก็ตาม แม้อริยวรรตจะเห็นผลการเสียน้ำว่า การเข้าตี
เมืองพาราณสีในครั้งนี้ตนจะต้อง “มีอันเป็นไป” จนถึงแก่ชีวิต แต่อริยวรรตก็ยังคงมุ่งมั่นที่
จะเดินทางต่อไปโดยไม่พรั่นกลัวต่ออันตรายที่จะเกิดขึ้น

ชุมสาย สุวรรณชมภู (2551) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการเสียน้ำในวรรณคดีไทยกล่าว
ว่า การเสียน้ำในวรรณคดีไทยเกิดจากปัญหาคับข้องใจของตัวละคร จึงต้องการที่จะใช้
การเสียน้ำเป็นการแก้ปัญหา ซึ่งพบว่าตัวละครทุกตัวต่างต้องประสบกับความผิดหวังใน
การเสียน้ำทั้งสิ้น และแม้จะมีวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่มีการเสียน้ำ แต่จากผล

การศึกษาเรื่องการเสี่ยงทายในวรรณคดีไทยของชุมสาย สุวรรณชมภูข้างต้น พบว่า การเสี่ยงน้ำที่อธิษฐานขอให้แม่น้ำไหลตามปกติธรรมดาติดาตพบกับความสมหวัง แต่ผลที่ออกมาแม่น้ำกลับไหลผิดธรรมชาติแสดงให้เห็นผลของการเสี่ยงน้ำที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังนี้ ปรากฏในวรรณคดีไทยเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นคือเรื่อง *ลิลิตพระลอ*

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมั่นใจว่า พนมเทียนน่าจะได้รับอิทธิพลเรื่องการใช้อุณภาकरणเสี่ยงน้ำของอริยวรรตในเรื่อง *จุฬาทริศูณ* นี้มาจากวรรณคดีเรื่อง *ลิลิตพระลอ* อย่างแน่นอน

อนึ่ง ผู้เขียนมีความเห็นว่าพนมเทียนคงไม่ได้ต้องการที่จะใช้เรื่องการเสี่ยงทายและผลของการเสี่ยงทายของตัวละครเพียงเพื่อให้เป็นไปตามขนบของการแต่งวรรณคดีไทยเท่านั้น ผู้เขียนเกิดคำถามว่า เหตุใดพนมเทียนจึงต้องให้อริยวรรตเสี่ยงทายด้วยการเสี่ยงน้ำเพื่อทำนายผลของการเข้าไปในดินแดนของศัตรู ทั้งที่อริยวรรตเป็นกษัตริย์หนุ่มผู้มั่นพระทัยในฝีมือการรบของตัวเองเป็นอย่างยิ่ง จึงไม่น่าที่จะเกิดความหวั่นไหวที่จะสู้รบในครั้งนี้ ซึ่งถ้าอ่านครั้งแรกอาจคิดว่าเป็นความไม่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตัวละคร แต่หากย้อนกลับไปดูเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ จะพบว่าพนมเทียนได้สร้างเหตุการณ์ตอนนี้อย่างสมเหตุสมผลแล้ว ทั้งนี้ เนื่องจากก่อนหน้านี้จะได้พบกับดารา rays พิลาส เขาเป็นกษัตริย์ผู้กล้าหาญไม่เกรงกลัวข้าศึกศัตรู เมื่อเขาได้พบกับดารา rays พิลาส และได้ฝากความรักกันอย่างสุดเต็ม เขาได้ให้คำสาบานกับดารา rays พิลาสว่า หากเขาผิดคำสาบานที่ว่า จะรักดารา rays พิลาสเพียงคนเดียวและจะไม่แต่งตั้งใครเป็นราชินีของเขา ก็ขอให้เขาพบกับความตายด้วยคมอาวุธ ซึ่งในที่ที่สุดเขาก็ได้ผิดคำสาบานที่ให้ไว้ด้วยการอุปภิเษกอาภัสราเป็นราชินีของเขาดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว

ผู้เขียนคิดว่า เหตุการณ์ตอนนี้จึงเป็นผลให้อริยวรรตซึ่งเคยเชื่อมั่นในตัวเองเกิดความหวั่นไหวในพระทัย เพราะตระหนักดีว่าตนได้กระทำผิดคำสาบานรักที่ให้ไว้กับดารา rays พิลาส ดังนั้นการเสี่ยงน้ำก่อนยกทัพเข้าเมืองพาราณสีจึงสมเหตุสมผลต่อพฤติกรรม

และความคิดของตัวละคร นอกจากนั้น ผลของการเสี่ยงน้ำของอริยวรรตครั้งนี้ ก็เป็นจุดที่พนมเทียนอาจต้องการสร้างความสะเทือนใจให้แก่ผู้อ่าน เพราะเป็นการเกริ่นการณล่วงหน้าถึงจุดจบของอริยวรรต ซึ่งจะเห็นได้ว่าอริยวรรตก็ตัดสินใจที่จะเดินทางต่อไปเช่นเดียวกับที่พระลอตัดสินใจ

ดังนั้น ผู้อ่านจึงได้เห็นความกล้าหาญที่ไม่หวั่นไหวแม้จะรู้ล่วงหน้าว่าตนจะต้องเดินทางเข้าไปสู่ความตาย เป็นการย้ำให้เห็นความยิ่งใหญ่ของตัวละครซึ่งจะช่วยย้ำถึงรสของความโศกในวรรณกรรมแนวโศกนาฏกรรมที่ตัวละครพบกับความหายนะในตอนจบเรื่องได้มากขึ้น ซึ่งแม้ว่าตัวละครเอกตัวนั้นจะเป็นบุคคลผู้ยิ่งใหญ่แต่ก็อาจยังมีความบกพร่องในความเป็นมนุษย์ และเป็นตัวละครที่กล้าเผชิญหน้ากับผลของการกระทำของตัวเองโดยไม่ซลาดกัว ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างอารมณ์โศกในวรรณกรรมประเภทโศกนาฏกรรม แสดงให้เห็นความเข้าใจในการสร้างสรรค์งานประเภนี้ของพนมเทียน

ดังที่กล่าวมาจะเห็นถึงความคล้ายคลึงกันระหว่างวรรณคดีเรื่อง *ลิลิตพระลอ* กับนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ในเรื่องของโครงเรื่องที่เป็นโศกนาฏกรรมที่จบด้วยความตายของตัวละครเอก และเรื่องอนุภาคที่มีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้น *ลิลิตพระลอ* จึงน่าจะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ของพนมเทียนอีกเรื่องหนึ่ง นอกเหนือจากการที่ได้รับอิทธิพลมาจากเรื่อง *กามนิด* และทำให้นวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* ซึ่งแม้จะเป็นวรรณกรรมสมัยใหม่แต่ยังคงมีลีลาตามขนบการแต่งวรรณคดีโบราณ

3. บทละครเรื่องจุฬาทรีคูณ: จากนวนิยายสู่วรรณกรรมการแสดง

ในปัจจุบันนวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* นับเป็นนวนิยายเรื่องหนึ่งของพนมเทียนที่มีผู้รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และถือว่าเป็นนวนิยาย “อมตะ” อีกเรื่องหนึ่งในแวดวงวรรณพิภพไทย แต่ก็คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผู้ที่ได้รู้จักนวนิยายเรื่องนี้ไม่น่าจะรู้จักผ่านการอ่านนวนิยายทั้งหมด การแปรรูปนวนิยายเรื่องนี้ผ่านบทเพลง ภาพยนตร์ หรือละครน่าจะ

เป็นส่วนสำคัญที่เอื้อให้นวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* นี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงการแปรรูปนวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* เป็นวรรณกรรมการแสดงเพื่อให้เห็นความนิยมแพร่หลายของนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งคำว่าวรรณกรรมการแสดงในที่นี้ ผู้เขียนใช้ในความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงการแสดงทุกประเภทรวมทั้งบทเพลงด้วย ผู้เขียนจะกล่าวถึงการดัดแปลงนวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* เป็นบทการแสดงดังนี้

3.1 การแปรรูปเป็นบทเพลง บทละครวิทยุ และบทละครเวที

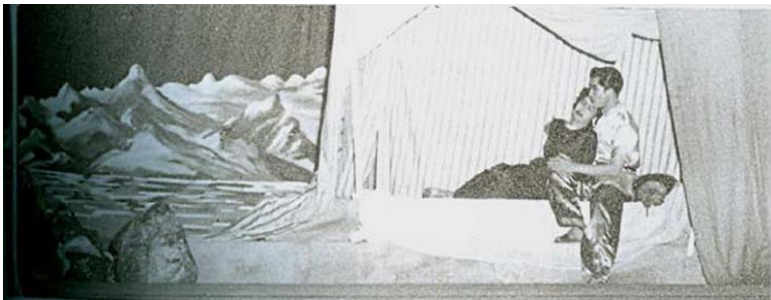
เมื่อพนมเทียนเขียนนวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* จบแล้ว ในเวลาต่อมาเขาได้นำต้นฉบับนวนิยายเรื่องนี้ไปเสนอสำนักพิมพ์หลายแห่ง แต่เนื่องจากเขายังไม่เป็นที่รู้จักในฐานะนักประพันธ์ สำนักพิมพ์ทุกแห่งจึงต่างปฏิเสธที่จะตีพิมพ์ให้ กว่าที่นวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* จะได้ตีพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์เพลินจิตต์ของเวช กระจุกฤกษ์ก็เป็นเวลาหลังจากนั้นอีกหลายปี (หลังปีพุทธศักราช 2500) ซึ่งในขณะนั้นเขาเริ่มเป็นนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงแล้ว (พนมเทียน, 2557, น. 260)

มูลเหตุที่จะทำให้ *จุฬาทริศูณ* เผยแพร่ต่อสาธารณชนครั้งแรกมิใช่ผ่านการตีพิมพ์เป็นหนังสือ แต่เป็นการนำบทประพันธ์นี้ไปดัดแปลงเป็นบทการแสดง กล่าวคือหลังจากที่ไม่ผ่านการพิจารณาของสำนักพิมพ์ พนมเทียนได้พบกับวรุล ฉัตรกุล ณ อยุธยา ซึ่งได้ขอบทประพันธ์เรื่อง *จุฬาทริศูณ* ไปอ่าน หลังจากนั้นประมาณ 1 เดือน วรุล ฉัตรกุล ณ อยุธยาได้แนะนำให้พนมเทียนไปพบกับแก้ว อัจฉริยะกุล (ซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าของคณะละครวิทยุคณะแก้วฟ้า) และเอื้อ สนทรสนานแห่งวงสุนทราภรณ์ แก้ว อัจฉริยะกุลแจ้งความประสงค์แก่เขาว่าจะนำบทประพันธ์เรื่องนี้ไปดัดแปลงเป็นบทละครวิทยุและจะแต่งบทเพลงประกอบเรื่องจำนวน 5 บทเพลง โดยแก้ว อัจฉริยะกุลจะเป็นผู้

ดัดแปลงเป็นบทละครวิทยุและเป็นผู้ประพันธ์เนื้อร้อง ส่วนเอื้อ สุนทรสนานจะเป็นผู้ประพันธ์ทำนอง บทละครวิทยุเรื่องนี้พนมเทียนเล่าว่า แก้ว อัจฉริยะกุลจะขอใช้ชื่อผู้ประพันธ์ว่า “แก้วฟ้า” เป็นผู้ร่วมประพันธ์ด้วย ดังนั้น บทละครวิทยุเรื่องนี้จึงมีชื่อผู้ประพันธ์ว่า “แก้วฟ้า-พนมเทียน” ซึ่งนับได้ว่านามปากกา “พนมเทียน” ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกแม้จะเป็นการใช้ชื่อร่วมกับแก้ว อัจฉริยะกุล (พนมเทียน, 2557, น. 247)

อนึ่ง ก่อนที่บทละครวิทยุจะออกอากาศ มีการบันทึกเพลงประกอบเผยแพร่ก่อน ปรากฏว่าประสบความสำเร็จ มีผู้นิยมฟังอย่างแพร่หลาย จึงส่งผลให้บทละครวิทยุซึ่งออกอากาศในเวลาต่อมาเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากตามไปด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นละครวิทยุที่ออกอากาศภาคดึกหลังข่าว (ประมาณ 21.30 น) ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ แต่เนื่องจากในเวลานั้น สื่อบันเทิงของไทยยังมีไม่มากนัก ละครวิทยุเป็นสื่อบันเทิงประเภทหนึ่งที่เข้าถึงประชาชนได้ง่ายที่สุด บทละครวิทยุเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* จึงได้รับความนิยมอย่างสูง ดังที่พนมเทียนเล่าว่า “ไม่มีละครวิทยุเรื่องใดเทียบเท่ามาก่อน พุดกันง่าย ๆ ตามประสาชาวบ้านว่า ดั่งซิดสุด และสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ละครวิทยุเรื่องนี้ดังมาก ก็เนื่องมาจากเพลงประกอบเรื่องนั่นเอง” (พนมเทียน, 2557, น. 248) หลังจากนั้นในระยะเวลาไม่ถึงปี มีผู้นำบทละครวิทยุเรื่อง *จุฬาทรีคูณ* พร้อมบทเพลงไปดัดแปลงเป็นละครเวที จัดแสดงที่เวทีโรงละครศาลาเฉลิมไทย

รายได้จากการแสดงละครเวทีครั้งนี้ คณะผู้จัดละครได้นำไปเป็นส่วนหนึ่งของเงินทุนเสริมสร้างฐานพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประดิษฐาน ณ สวนลุมพินี กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 1 ภาพจากละครเวทีเรื่อง จุฬาทรีคุณ ณ เวทีละครศาลาเฉลิมไทย พ.ศ. 2493
(ที่มา: <https://mgronline.com/drama/detail/9630000045469>)

อนึ่ง บทเพลง 5 บทเพลงที่แก้ว อัจฉริยะกุล และเอื้อ สุนทรสนานแต่งประกอบบทละครวิทยุนี้ เป็นการสร้างสรรค์เนื้อร้องของบทเพลงที่สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องเป็นอย่างมาก และกล่าวได้ว่าบทเพลงประกอบการแสดงเรื่อง *จุฬาทรีคุณ* นี้ยังคงเป็นที่รู้จักกันอย่างดีจนกระทั่งปัจจุบัน มีการนำมาบันทึกเสียงและขับร้องโดยผู้ขับร้องรุ่นใหม่อีกหลายครั้งและแต่ละครั้งได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่ผู้ฟัง พนมเทียนเองก็มีความพึงพอใจบทเพลงทั้งหมดนี้เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ในนวนิยายฉบับพิมพ์เมื่อปี 2528 ของสำนักพิมพ์พรหม (ซึ่งเป็นฉบับที่ผู้เขียนใช้ในการศึกษาคั้งนี้) พนมเทียนจึงได้นำบทเพลงทั้ง 5 บทเพลงนี้มาประกอบเข้ากับเนื้อเรื่องนวนิยายด้วยถือเป็นการ “แสดงความกตเวทียูชาติต่อครูบาอาจารย์ที่ได้เปิดทางในบรรณโลกให้แก่ผมมาในยุคต้น เป็นการเผยแพร่ผลงานเพลงของท่านไว้ในบทประพันธ์ด้วย” (พนมเทียน, 2528, จากผู้เขียนถึงท่านผู้อ่าน “จุฬาทรีคุณ”) การแทรกบทเพลงดังกล่าวพนมเทียนได้นำไปแทรกไว้ในตอนที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องซึ่งพนมเทียนกล่าวว่าแก้ว อัจฉริยะกุลผู้แต่งบทเพลงนั้น ประพันธ์บทเพลงขึ้นมาโดย “สามารถสอดใส่เพลงแต่ละเพลงลงไปในบทประพันธ์ของผมตรงตามเนื้อหาหมดทุก

ขั้นตอน” (พนมเทียน, 2528, จากผู้เขียนถึงท่านผู้อ่าน “จุฬาตรีคูณ”) บทเพลงชุด จุฬาตรีคูณ จึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวบทนวนิยายเรื่องนี้อย่างแยกไม่ออก

3.2 การแปรรูปเป็นภาพยนตร์

นอกจากการสร้างสรรค์เป็นบทละครวิทยุและบทละครเวทีแล้ว นวนิยายเรื่อง จุฬาตรีคูณ ยังแปรรูปเป็นภาพยนตร์อีก 2 ครั้ง (“พนมเทียนเล่าความหลังจุฬาตรีคูณ”, 2564) ดังนี้

ครั้งที่ 1 เป็นภาพยนตร์ฟิล์ม 16 มิลลิเมตร บริษัทพัฒนาภาพยนตร์ เป็นผู้สร้าง ฉายครั้งแรกเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2510

ครั้งที่ 2 เป็นภาพยนตร์ฟิล์ม 35 มิลลิเมตร บริษัท ช. พจน์ฟิล์ม เป็นผู้สร้าง ฉายครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2523

ภาพที่ 2 ใบปิดภาพยนตร์เรื่อง จุฬาตรีคูณ พ.ศ. 2510

(ที่มา: <https://mgronline.com/drama/detail/9630000045469>)

ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

ฉายครั้งแรก 12 เมษายน 2523 ที่ โคโลเซียม-สยาม-อินทรา

ภาพที่ 3 ใบปิดภาพยนตร์เรื่อง จุฬาทรีคุณ พ.ศ. 2523

(ที่มา: <https://mgronline.com/drama/detail/9630000045469>)

นอกจากการดัดแปลงเป็นบทละครวิทยุ บทละครเวที บทภาพยนตร์รวมทั้งมีการประพันธ์บทเพลงประกอบเรื่องดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีผู้นำนวนิยายเรื่องนี้ไปดัดแปลงเป็นบทการแสดงอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะการดัดแปลงเป็นบทละครเวทีของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ หลายแห่ง และในพุทธศักราช 2554 บริษัท เจ เอส แอล โกบอล มีเดีย ร่วมกับมูลนิธิสุนทราภรณ์ ได้จัดให้มีการแสดงละครย้อนละคร เรื่อง *กว่าจะรักกัน* ได้ *สุนทราภรณ์ เดอะมิวสิคัล* เนื่องในวาระเฉลิมฉลอง 100 ปีชาตกาล ครูเอื้อ สุนทรสนาน ตามที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศไว้ ละครที่ซ่อนอยู่ในเรื่องคือ *จุฬาทริศูณ* พร้อมกับเพลงประกอบทั้ง 5 บทเพลงที่เป็นที่รู้จักกันดีของผู้ชม

ในโอกาส 100 ปีชาตกาล ครูเอื้อ สุนทรสนาน
มูลนิธิสุนทรภรณ์ บริษัท เจ เอส เอส โกลบอล มีเดีย จำกัด ร่วมกับ

ภูมิโฆเสนอละครเพลงขึ้นอาร์บับแห่งปี

กว่า จะรัก กันได้

ภูมิโฆเสนอ ละครเพลงขึ้นอาร์บับแห่งปี

นำแสดงโดย ปิยะบุตร นิมิตกุล / พันธธดา เตชะอุณ / ธนพล สมบัติสิงห์ / พุกศรีดา ศิริธราภา
อุษณ อจจา / นนทิยา เสนอสูง / สุวีระวีธ ปัทมสูง และ นักแสดงร่วมอีกสิบห้า
เสียงดนตรีโดย วงดุริยางค์มณฑล / ศิลปินกรมศิลปากร มีอิสระระย ดุญฝัน
21 ม.ค. - 6 ก.พ. 2554 ณ โรงละคร เอ็ม เอ็ดดูเตอรัล

บัตรราคา 2,000 / 1,500 / 1,000 และ 800 บาท
จำหน่ายบัตรที่ ไทยทิคเก็ตเมเจอร์ / เมเจอร์ซีนีเพล็กซ์ / ซีเอส / ไปรษณีย์ไทย
สอบถามรายละเอียด 02-262-3456
www.thaticketmajor.com หรือ www.facebook.com/love.jarak.kan.di

ภาพที่ 4-5 ใบปิดโฆษณาคอนเสิร์ตและภาพจากการแสดง “กว่าจะรักกันได้”
ซึ่งมีละครเวทีเรื่อง จุฬาทรีคูณ เป็นละครย้อนละคร
เนื่องในโอกาส 100 ปี ครูเอื้อ สุนทรสนาน
(ที่มา: บริษัท เจ เอส แอล โกลบอล มีเดีย จำกัด)²

ดังที่ได้กล่าวมานี้ อาจกล่าวได้ว่า ความโดดเด่นของตัวบทนิยายเรื่อง จุฬาทรีคูณ ซึ่งเป็นเรื่องเร้าอารมณ์สะเทือนใจอันเนื่องมาจากความรักของตัวละครในเรื่อง ประกอบกับบทเพลงที่ประพันธ์ขึ้นอย่างไพเราะจับใจผู้ฟัง จึงทำให้นวนิยายเรื่องนี้ได้รับความนิยมนำมาแปรรูปเป็นบทการแสดงหลายครั้งแม้กระทั่งในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าจะเป็นนวนิยายที่ประพันธ์ขึ้นมานานแล้ว แต่ผู้เขียนก็มีความเห็นว่าเนื้อหาของ จุฬาทรีคูณ ยังคงมีความเป็นสากลไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ซึ่งในการแปรรูปอาจมีการปรับเปลี่ยน

² ขอขอบพระคุณเจ้าของภาพ และมูลนิธิสุนทราภรณ์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รวมทั้งคุณอรอนงค์ เสนะวงศ์ ผู้ช่วยเลขานุการมูลนิธิสุนทราภรณ์

รูปแบบการนำเสนอให้ทันสมัย ดังละครเวทีเรื่อง *กว่าจะรักกันได้* ซึ่งจัดแสดงเนื่องโอกาสครบรอบ 100 ปี ครูเอื้อ สุนทรสนานที่ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีลักษณะของการเล่าเรื่องแบบ “ละครซ้อนละคร” และใช้ผู้แสดงที่มีชื่อเสียงเพื่อให้ความร่วมสมัยกับผู้สพละครในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า หากมีการศึกษาต่อไปเกี่ยวกับการแปรรูป *จุฬาทริศูณ* ให้เป็นบทการแสดงให้ละเอียดขึ้นก็น่าจะเห็นความสัมพันธ์ต่อศิลปะต่างแขนงและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการการศึกษาวรรณคดีศึกษาและวรรณคดีเปรียบเทียบต่อไป

การแปรรูปนวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* ให้เป็นวรรณกรรมการแสดงนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* ของพนมเทียนยังคงเป็นที่รู้จักของผู้อ่าน ผู้ฟังข้ามกาลเวลามาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ประการสำคัญคือ ความสำเร็จของการแปรรูปนวนิยายเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมการแสดงในแต่ละครั้ง ได้แสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายที่ยังคงมีเนื้อหาสื่อสารกับคนได้ในทุกสมัย นอกจากนั้น ยังแสดงให้เห็นรูปแบบการสร้างเสพวรรณคดีของคนไทยที่นิยมเสพวรรณคดีผ่านการแสดง

บทสรุป

การศึกษาอิทธิพลของวรรณคดีเรื่อง *กามนิธ* และ *ลิลิตพระลอ* ในนวนิยายเรื่อง *จุฬาทริศูณ* ของพนมเทียนในบทความนี้ เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของวรรณคดีต่างสมัยที่มีต่อการบวนการสร้างสรรค์วรรณกรรมในยุคต่อมา ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าวรรณคดีไทยทั้งสองเรื่องได้ร่วมกันมีอิทธิพลต่อการประพันธ์นวนิยาย *จุฬาทริศูณ* ซึ่งน่าจะมาจากความประทับใจส่วนตัวของพนมเทียนที่มีต่อวรรณคดีไทยทั้งสองเรื่อง ในฐานะนักเรียนแผนกอักษรศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า พนมเทียนก็น่าจะได้ศึกษาดัวบทวรรณคดีไทยทั้ง *กามนิธ* และ *ลิลิตพระลอ* มาแล้วเป็นอย่างดี ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้วรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้เป็นหนังสือเรียนกวีนิพนธ์ในหลักสูตรสำหรับนักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในยุคนั้น ด้วยความสนใจอ่านวรรณคดีก็وبرกับความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับอินเดียโบราณ จึงทำให้พนมเทียนซึ่งขณะนั้นยังเป็นเพียงนักเรียนชั้นเตรียมอุดมศึกษาได้สร้างสรรค์ผลงานเรื่องนี้ขึ้นมา และต่อมา แนวเรื่องแบบ *จุฬาทรีकुณ* นี้ก็ได้เป็นแนวการประพันธ์แนวหนึ่งของเขา ดังเช่นที่เขาได้สร้างสรรค์นวนิยายแนวเรื่องเกี่ยวกับเจ้าหญิงเจ้าชายในดินแดนอินเดียโบราณอีกหลายเรื่อง และนับเป็นผลงานที่ยอดเยี่ยมของเขาไม่ว่าจะเป็น *คิวกะ - ราตรี* หรือ *ปฐพีเพลิง*

การที่ “ตัวบท” วรรณคดีเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องมีอิทธิพลต่อวรรณคดีหรือวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งนั้น เป็นเรื่องที่นักอ่านทำความเข้าใจได้ มิใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาการอธิบายปรากฏการณ์นี้ด้วยแนวคิด “สัมพันธบท” (intertextuality) ที่เชื่อว่าวรรณกรรมเรื่องหนึ่งซึ่งเปรียบเสมือน “ตัวบท” หนึ่งมักจะประกอบด้วย “ตัวบทอื่น” ประกอบอยู่ด้วยเสมอ ก็จะทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ที่ตัวบทต่างเรื่องมีต่อกัน ดังที่นพพร ประชากุล (2552, น. 329 - 330) อธิบายว่า การทำความเข้าใจตัวบทมีวิธีการอ่าน 2 แนวทาง แนวทางที่หนึ่งคือ การมองตัวบทแต่ละบทว่ามีปัจจัยอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและพอเพียงอยู่ในตัวเอง สามารถสื่อความและประเมินค่าโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยอื่นใด แนวทางที่สองคือ การพิจารณาว่าตัวบทหนึ่ง ๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยเดียวกันหรือในยุคสมัยก่อนหน้าไม่มากก็น้อย โดยที่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวมีหลักฐานยืนยันได้ในตัวบทชิ้นที่พิจารณาอยู่ แนวทางหลังนี้เองที่เป็นแนวทางที่เรียกว่าการศึกษาสัมพันธบท

แม้ว่าจะได้อิทธิพลจากวรรณคดีเรื่องอื่นที่มีก่อนหน้านั้น แต่ในการสร้างสรรค์ *จุฬาทรีकुณ* พนมเทียนได้นำลักษณะบางประการของตัวบทก่อนหน้ามาประสานลักทอกกับจินตนาการของตนเองเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน ทั้งนี้มิใช่เป็นเพียงการลอกเลียน แต่เป็นการสร้างสรรค์ตัวบทใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตัวเอง นอกจากนั้น การรับอิทธิพลบางประการมาจากวรรณคดีไทย ทำให้ *จุฬาทรีकुณ* ซึ่งแม้จะเป็นนวนิยาย

สมัยใหม่ แต่ก็ยังคงมีลีลาการประพันธ์แบบวรรณคดีโบราณ นับเป็นการสืบทอดกลวิธีการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ของกวีโบราณไว้ได้อย่างงดงาม จนอาจกล่าวได้ว่า แม้จะเป็นเรื่องที่พนมเทียนประพันธ์ในยุคแรก ขณะที่ยังเป็นเพียงเด็กหนุ่มนักเรียนเตรียมอุดมศึกษาอายุ 17 ปี แต่ *จุฬาทรีकुณ* ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นความสามารถในการประพันธ์ของเขาได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น การเผยแพร่นวนิยายเรื่องนี้ในรูปแบบการแสดง ส่งผลให้นวนิยายเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ซึ่งลักษณะนี้นับเป็นชนบของการเสพวรรณคดีของคนไทยมาแต่โบราณ โดยเฉพาะบทเพลงประกอบเรื่องที่ได้นักประพันธ์ “ชั้นครู” ของเมืองไทยเป็นผู้ประพันธ์ขึ้นโดยสัมพันธ์อย่างเป็นส่วนหนึ่งกับเนื้อหาของเรื่อง รวมทั้งการได้ผู้ขับร้องเพลงที่เข้าถึงอารมณ์ของตัวละคร บทเพลงประกอบนวนิยายเรื่องนี้จึงยังคงความ “อมตะ” ไม่สูญสิ้นลมหายใจไปจากการรับรู้ของชาวไทย และเชื่อว่าน่าจะยังมีผู้นำไปแปรรูปเป็นสื่อการแสดงหรือสื่อประเภทอื่นต่อไปในอนาคต

อาจกล่าวได้ว่านวนิยายเรื่อง *จุฬาทรีकुณ* ที่พนมเทียนสร้างสรรค์ขึ้นอย่างน่าประทับใจสะท้อนอารมณ์ และยังคงสื่อสารได้อย่างมีพลังนี้ นับเป็นวรรณกรรมชิ้นเอกเรื่องหนึ่งของพนมเทียน ผู้เขียนเชื่อมั่นว่านวนิยายเรื่องนี้จะเป็นอัญมณีล้ำค่าที่จะทอแสงประกายตลอดไปในทำเนียบวรรณคดีไทย

รายการอ้างอิง

- จินตนา ปรีชาศิลป์. (2530). *วิเคราะห์จินตนิยายของพนมเทียน*. (ปริญญาธิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พิษณุโลก.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2559). “ลิลิตพระลอ: ความสำคัญในโลกวรรณศิลป์ไทย”. ใน *ที่ทรรศน์ลิลิตพระลอ*. (น.11 – 66). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

- ชุมสาย สุวรรณชมภู. (2551). การเสี่ยงทายในวรรณคดีไทย: เสี่ยงน้ำ เสี่ยงลูก และเสี่ยงเทียน. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 30(1), 80 – 95.
- ดวงมน จิตรจันทน์. (2546). *ส่องลิลิตพระลอ* พินิจขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.
- นพพร ประชากุล. (2552). *ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- นันทน์ภัส พิมพะนิตย์. (2553). *กลวิธีการนำเสนอและมุมมองทางสังคมในนวนิยายรักของพนมเทียน*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (พิมพ์ครั้งที่ 2) (แก้ไขเพิ่มเติม). (2561). กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- พนมเทียน (ฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ). (2528). *จุฬาทรีคูณ*. กรุงเทพฯ: หรรษา.
- พนมเทียน (ฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ). (2557). *ก่อนเทียนจะถึงไฟ*. กรุงเทพฯ: คณศบุรี.
- พนมเทียนเล่าความหลังจุฬาทรีคูณ. (2564). สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2564 จาก <https://mgronline.com/drama/detail/9630000045469>.
- พรนภา ไทยสิทธิ. (2550). *ลีลาการใช้ภาษาในนวนิยายเรื่องเพชรพระอุมา*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2553). *ศิวา – ราตรี สงครามกู้ชาติเพื่อรวมชาติ*. ใน *สืบสานสร้างสรรค์วรรณศิลป์* (น.159 – 183). กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- ลำเพา เพ่งวรรณ (นามแฝง). (2564). *นิยายพาฝันใจจะไร้ค่า จุฬาทรีคูณ: ความรักคืออะไร*. สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2564 จาก <http://yothainovel.blogspot.com/2006/10/blog-post.html>
- วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1. (2540). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

- ส.พलयน้อย (สมบัติ พलयน้อย). (2544). พระคงคา. ใน *อมนุชย์นิยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 3) (น. 193 – 202). กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- สริญญา คงวัฒน์. (2545). *วิเคราะห์ภาพสะท้อนเชิงพราณในนวนิยายเพชรพระอุมา ของ พนมเทียน*. (ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2551). การเดินทางของปัญญาและจินตนาการใน กามนิต ของ เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป. *วารสารอักษรศาสตร์, ฉบับพิเศษ*, 1 – 28.
- สุภารัตน์ ศุภภัทร์จุฑา (2541). *นวนิยายแนวผจญภัย: จากคิง โซโลมอนส์ ไมนส์ ล่องไพร ถึงเพชรพระอุมา (ภาคหนึ่ง)*. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เสฐียรโกเศศ – นาคะประทีป (พระยาอนุนามานราชชน และ พระสารประเสริฐ). (2534). *กามนิต วาสิฏฐี*. กรุงเทพฯ: ศยาม.